

Utbildning och forskning för strategisk internationalisering

Redovisning av ett regeringsuppdrag

Utbildning och forskning för strategisk internationalisering

Redovisning av ett regeringsuppdrag

Högskoleverket • Birger Jarlsgatan 43 • Box 7851, 103 99 Stockholm
tfn 08-453 70 00 • fax 08-453 70 50 • e-post hsv@hsv.se • www.hsv.se

Utbildning och forskning för strategisk internationalisering –
Redovisning av ett regeringsuppdrag

Producerad av Högskoleverket i maj 1998

Högskoleverkets rapportserie 1998:16R

ISSN 1400-948X

ISRN HSV-R--98/16--SE

Innehåll: Internationella avdelningen

Grafisk form: Högskoleverkets informationsavdelning

Tryck: Printgraf, Stockholm, juni 1998

Innehållsförteckning

Förord	5
Utredningens uppdrag och arbetsätt	7
Sammanfattning av rapporten	9
Summary	13
Utbildning och forskning kring de globala frågorna – principiella utgångspunkter	15
Internationell kompetens för 2000-talet	25
Högskolans internationalisering – från 70-tal till 90-tal	32
Svensk forskning kring globala frågor och kring Afrika/Asien/Latinamerika – en översikt	43
Internationellt inriktad utbildning – nuläget	60
Några generella slutsatser av tidigare kapitel	63
En mer internationaliserad grundutbildning – förslag	65
Student- och lärarutbytesprogrammet Linnaeus	77
Förslag kring forskning och forskarutbildning	81

Förord

Universitet och högskolor är till sin natur internationella organisationer. Ändå finns det ibland anledning för dem som redan är internationellt engagerade att stanna upp och reflektera över förändringar i omvärlden och de nya förutsättningar som skapas i en värld där det ömsesidiga beroendet mellan länder blir allt större.

För Högskoleverket blev regeringens uppdrag om en utredning av svensk utbildning och forskning kring världen utanför Europa och Nordamerika ett sådant tillfälle. Det gällde att dels kartlägga vad som redan görs inom högskolesystemet, dels komma med förslag till åtgärder som underlättar samverkan med de delar av världen där majoriteten av jordens befolkning bor.

Den analys och de förslag som presenteras i denna rapport har vuxit fram i diskussioner med en rad intressenter. Enligt uppdraget har en nära samverkan skett med Sida men företrädare för en lång rad andra myndigheter och organisationer har också medverkat med konstruktiva synpunkter.

Det är Högskoleverkets förhoppning att de förslag som presenteras skall kunna omsättas i praktiken men också att de tankar som förs fram i betänkandet skall kunna bidra till en förnyad och engagerad diskussion om den högre utbildningens och forskningens internationella ansvar.

Agneta Bladh
Generaldirektör

Utredningens uppdrag och arbetssätt

Regeringen beslutade 1997-11-27 att uppdra åt Högskoleverket att i samarbete med Styrelsen för internationellt utvecklingssamarbete (Sida) inventera den svenska högskolans undervisning och forskning om länder utanför Europa och Nordamerika samt samarbete med högskolor i dessa länder.

Enligt beslutet skulle Högskoleverket efter samråd med Sida lämna förslag till hur högskolans utbildning och forskning kan förstärkas inom dessa områden samt hur studentutbyte och forskningssamarbete kan utvecklas mellan Sverige och länder utanför Europa och Nordamerika.

Uppdraget inkom till Högskoleverket 1998-01-20.

Utredningsarbetet har letts av avdelningschef Torsten Kälvemark med utredarna Anders Frankenberg och Nita Molander som projektsekreterare. Charlotte Elam och Vaïke Pielbusch har medverkat i arbetet.

För att följa och ge synpunkter på utredningsarbetet tillsatte Högskoleverket en referensgrupp bestående av följande personer:

Eva Andersson, SFS

Peter Aspelin, Karolinska Institutet

Rolf Carlman, Sida

Lisbeth Hellvin, Asienstrategin, Utrikesdepartementet

Susanne Linderos, Nordiska Afrika-institutet,

Eva Lithman, Utredningen om högskoleutbildning i demokrati och mänskliga rättigheter

Åke Magnusson, Näringslivets internationella råd

Bengt Nilsson, Lunds Universitet

Berit Olsson, Sida

Ulla Rylander, Svenska Institutet

Johanna Sandahl, CEMUS (Centrum för miljö- och utvecklingsstudier).

Roger Svensson, STINT

Thommy Svensson, Göteborgs universitet/Asienstrategin, UD

Johan Åkerblom, Sida

Bo Öhngren, HSNR

Högskoleverket utsåg Rolf Carlman, chef för Sidas forskningsavdelning, att leda referensgruppens arbete. Gruppen har under utredningsarbetets gång haft fyra sammanträden.

Genom referensgruppens sammansättning har ett kontinuerligt samråd kunnat ske med Utrikesdepartementets arbete med en Asienstrategi, med Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet i fråga om de s.k. småämnena samt med den särskilda utredaren för frågan om högskoleutbildning i demokrati och mänskliga rättigheter.

Sammanfattning av rapporten

Några generella slutsatser av kapitel 1–7

- Det behövs en perspektivförskjutning i sättet att se på Sverige i förhållande till omvärlden. Sverige behöver världen mer än världen behöver Sverige. Mot den bakgrunden måste vi kraftigt och målmedvetet öka vår internationella kompetens.
- Ett ökat internationellt samarbete är nödvändigt för lösningen av de stora globala problemen. Universitet och högskolor har en absolut central roll att spela i detta sammanhang, både som ägare och förmedlare av kunskap och kompetens och som centra för värderingsdiskussioner.
- Ett verkligt utbyte av kunskaper måste ske mellan länder, oavsett s.k. utvecklingsnivå. I det utbytet är Sverige lika mycket mottagare som givare. Det behövs en mental omställning som gör oss öppna för de lärdomar som andra kulturer och traditioner kan ge oss.
- Inför den förändrade omvärlden behöver universitet och högskolor medverka till skapande av ökad internationell kompetens genom att förmedla ”tillträdeskunskaper” (språk m.m.), ”regionkunskaper” (kunskaper om kultur, religion, samhällssystem) och ”kunskaper om de globala sammanhangen” (livsmedelsförsörjning, befolkningsfrågor, klimatförändring, hälsa m.m.).
- Mångfalden av och komplexiteten i omvärldsfaktorerna gör att kraven på ökad internationell medvetenhet berör alla utbildningar inom högskolan.
- Högskolornas internationella verksamhet har expanderat kraftigt sedan mitten av 1970-talet. Forskningskontakter och studentutbyte gäller dock i övervägande grad länderna i Europa och Nordamerika.
- Av studenter som på egen hand reser utomlands är det ca 3 procent som valt att studera i Afrika, Asien eller Latinamerika.

- Trots det rådande forsknings- och samarbetsmönstret finns det ett antal universitet och högskolor som innehåller relativt starka forskningsmiljöer med inriktning mot världen utanför Europa och Nordamerika. Även vid några av de mindre högskolorna finns intressanta internationella aktiviteter av detta slag.
- Sida är en mycket starkt dominerande extern finansiär när det gäller svensk forskning med inriktning mot u-länderna.
- Externa anslag för forskning riktad mot det för utredningen aktuella området har ökat, främst genom Sidas ökade anslag för svensk forskning, HSFRs satsning på Asien och STINTs anslag för forsknings-samarbete. Det är dock fortfarande en mycket liten del av svenska forskningsanslag som ägnas åt Afrika, Asien och Latinamerika.
- Den externt finansierade forskningen med inriktning på Latinamerika är påtagligt mycket mindre än motsvarande forskning med inriktning på Afrika och Asien.
- De senaste åren har svenska resurser, vid sidan av medel från bistånds-sektorn, avsatts för strategisk kontakt- och kunskapsutveckling i samarbete med u-länder.
- De sammanställningar som redovisats kring forskning och kontakter med Afrika, Asien och Latinamerika visar att de externa anslagen är starkt koncentrerade till de fyra största universiteten samt Sveriges lantbruksuniversitet, Karolinska institutet och Kungliga tekniska högskolan.

Sammanfattning av de viktigaste förslagen

Grundutbildningen

- Högskoleverket föreslår att universitet och högskolor får i uppdrag av regeringen att överväga hur de kan ta ett ökat ansvar för internationalisering mot världen utanför Europa och Nordamerika. Verket är berett att medverka i uppföljningen av ett sådant uppdrag.

- Kvalificerade områdesstudier bör stärkas när det gäller världen utanför OECD-området. En särskild Afrikafond kan därvid vara ett stöd.
- Språkstudier bör på olika sätt underlättas och Högskoleverket tillstyrker HSFRs förslag om ökade resurser för nyetablering av en rad språk.
- Högskoleverket vill se en ökad mobilitet av studenter och lärare i förhållande till världen utanför Europa och Nordamerika och föreslår därför tillsammans med Sida ett nytt utbytesprogram – Linnaeus.
- Högskoleverket välkomnar Sidas förslag att öka MFS-programmet med dess inriktning på kvalificerade studier i bl.a. utvecklingsländerna.
- Möjligheterna till ett svenskt stipendieprogram för utländska studerande på postgraduate-nivå bör utredas.
- Invandrades kunskaper bör, enligt Högskoleverkets uppfattning, tas bättre tillvara inom högskolesystemet i syfte att stärka Sveriges internationella kompetens.

Forskningen och forskarutbildningen

- Högskoleverket anser att universitet och högskolor generellt sett bör ta ett större ansvar för forskningen kring världen utanför vår egen kulturkrets och för de globala utvecklingsfrågorna.
- Forskningen inom det aktuella området kräver bredd men också avgränsning och koncentration för att nå styrka. En diskussion om fokusering och nationellt ansvar bör fortsättningsvis föras.
- Ett antal forskningsprogram med inriktning på strategiskt viktiga regioner och på globala problem bör inrättas. Val av områden för dessa program bör utredas i särskild ordning i samverkan mellan olika intressenter.
- Högskoleverket välkomnar den vilja till gemensamt agerande som under utredningsarbetet visats från de olika forskningsfinansiärernas sida. Verket föreslår att ett ”Forum för internationalisering” etableras och är berett att spela en roll i detta.

- Högskoleverket noterar den roll som Sida/SAREC spelat och kommer att spela för stöd till svensk forskning kring utvecklingsfrågor och välkomnar den inriktning på framtida forskningsstöd som presenterats.
- Högskoleverket finner HSFRs förslag till en särskild resurs till stöd för forskning och forskarutbildning i s.k. småämnen, t.ex. språk intressant i denna utrednings perspektiv.

Summary

This report contains a review of Swedish higher education and research related to countries outside Europe and North America. It was commissioned by the Government and has been carried out by the National Agency for Higher Education (Högskoleverket) in cooperation with the Swedish International Development Cooperation Agency (Sida).

The review is followed by a number of suggestions which are intended to lead to a broader international approach in higher education and research in Sweden.

These are some of the observations in the review:

- There is a need for a change of perspectives with regard to international cooperation and the role of Sweden in relation to the outside world.
- Universities and colleges have a unique position in international cooperation as producers of knowledge, as agents for change and as centres for discussion of values and ideologies.
- The complexities of global change are a challenge to all sectors of the academic world.
- International cooperation between institutions of higher education has increased rapidly since the early 1970's. There is, however, a very strong bias towards exchange with Europe and North America.
- Only some 3 per cent of Swedish students going abroad have opted for Africa, Asia or Latin America.
- In spite of current patterns for international cooperation a number of strong centres for research related to countries outside the OECD area have emerged in Swedish universities.

- Funding for research in these areas has increased over the last few years. It is, however, to a large extent dependent on contributions from the development cooperation sector.

These are some of the most important conclusions put forward in the concluding chapters of the present report:

- The Government should ask institutions of higher education and research to present plans for a broader internationalisation.
- Area studies related to the world outside Europe and North America should be strengthened.
- Studies of languages should be encouraged and courses in a number of languages which are not taught today in Sweden ought to be established.
- A new exchange programme — *Linnaeus* — for student and teacher exchange with countries in Africa, Asia and Latin America should be established. Funding for scholarships in such a programme would come from the Swedish International Development Cooperation Agency.
- The experience and knowledge of immigrants should be more widely used in order to strengthen Sweden's international competence and competitiveness.
- Universities should take a greater responsibility for research related to issues of global concern.
- A number of broadly defined research programmes aimed at strategic international problems should be established.
- A closer cooperation between Swedish agencies and organisations funding international research is highly desirable.
- A special mechanism for funding research and education in “small“ academic subject areas would be very helpful.

Utbildning och forskning kring de globala frågorna – principiella utgångspunkter

Sammanfattande utgångspunkter

Utgångspunkterna för förslagen i denna rapport är i sammanfattning följande:

- Det behövs en perspektivförskjutning i sättet att se på Sverige i förhållande till omvärlden. Sverige behöver världen mer än världen behöver Sverige. Mot den bakgrunden måste vi kraftigt och målmedvetet öka vår internationella kompetens.
- Den generation som skall ansvara för Sveriges relationer med omvärlden på 2000-talet måste känna sig hemma i den stora världen och inte bara bland dem som lever under liknande förhållanden som vi själva gör.
- Det har skett en global revolution när det gäller utveckling och spridning av kunskap. Med möjligheterna till blixtn snabb information om forskningsresultat mellan länder och kontinenter lever vi i en ”kunskapskonkurrens” utan tidigare motstycke. Vår kompetens att ta hem men också möjligheterna att erbjuda ny kunskap måste öka.
- Ett globalt (och delvis virtuellt) akademiskt samhälle har uppstått, parallellt med den globala finansmarknaden, det globala mediasamhället, det globala storföretagandet och det framväxande globala politiska systemet.
- Ett ökat internationellt samarbete är nödvändigt för lösningen av de stora globala problemen. Universitet och högskolor har en absolut central roll att spela i detta sammanhang, både som ägare och förmedlare av kunskap och kompetens och som centra för värderingsdiskussioner.

- Ett verkligt utbyte av kunskaper måste ske mellan länder, oavsett s.k. utvecklingsnivå. I det utbytet är Sverige lika mycket mottagare som givare. Det behövs en mental omställning som gör oss öppna för de lärdomar som andra kulturer och traditioner kan ge oss.

Globaliseringen med dess komplexa orsakssammanhang ger upphov till ett nytt ömsesidigt beroende. Själva processen är på intet sätt ny, men det är en etablerad uppfattning att dess omfattning och intensitet nu har gått in i en kvalitativt ny fas präglad av att även det lokala samhället i grunden påverkas i riktning mot större externt beroende och ökad heterogenitet.

Globaliseringens reduktion av utrymmet för nationalstatens handlande påverkar också i hög grad nationell politik och opinionsbildning. Desintegration har ofta betecknats som en viktig och allvarlig del av globaliseringen. Motrörelser som nynationalism och fundamentalism växer fram och utgör ett hot mot internationalismens ideal av öppenhet och solidaritet. Snävt kommersiella intressen kan också verka i samma riktning

Internationalisering blir i detta nya läge inte bara en fråga om relationer med den internationella omvärlden utan ett begrepp som innefattar också förhållningssättet till en internationellt präglad förändring av det egna samhället, t.ex. dess växande multietniska karaktär.

För universitet och högskolor är det viktigt att finnas med i diskussioner och bidra till ställningstaganden kring de stora förändringar som pågår. En utgångspunkt för detta skulle kunna vara de ställningstaganden som företrädare för europeiska universitet gjorde i samband med formulerandet av de europeiska universitetens Magna Charta år 1988. I detta dokument sägs bl.a. följande:

”För att tillgodose omvärldens behov måste universitetens forskning och undervisning vara moraliskt och intellektuellt oberoende av alla politiska, ideologiska och ekonomiska maktgrupperingar. Universiteten är den europeiska humanistiska traditionens förvaltare, men deras ständiga strävan är att uppnå universell kunskap. För att kunna fylla sin uppgift måste de bortse från alla geografiska och politiska gränser och därigenom bekräfta den tvingande nödvändigheten av att skilda kulturer får lära känna och påverka varandra.”

En kortfattad omvärldsanalys

Vilka är de viktigaste omvärldsfaktorer som påverkar Sverige och svensk högre utbildning och forskning? Mot bakgrund av den internationella debatten och med beaktande av diskussionerna i referensgruppen vill Högskoleverket lyfta fram några av de viktigaste punkterna:

Den gränslösa ekonomin

De framträdande dragen i den ekonomiska globaliseringen är snabba rörelser av finansiellt kapital över nationsgränserna och den ökade graden av transnationell integrering av produktion och marknadsföring. Ett slående resultat av detta är att världshandeln har ökat snabbare än världsproduktionen och att ökningen av utländska direktinvesteringar är ännu större. En annan följd är den dramatiska ökningen av inkomsterna och den materiella levnadsstandarden hos vissa samhällsgrupper både i industriländerna och i utvecklingsländerna.

Parallellt med den ekonomiska utvecklingen löper dock en motsatt tendens. Några av de fattigaste länderna blir allt fattigare och klyftan mellan rika och fattiga växer både inom och mellan länder. Gamla begrepp ställs på ända. Inom det som tidigare var ”den andra världen” – de kommunistiska länderna – har utvecklingen delvis gått i riktning mot det som tidigare kallades för ”den tredje världen” samtidigt som en minoritet fått ett välstånd utan tidigare motstycke.

Den ekonomiska integreringen av länderna leder till djupgående förändringar i strukturerna och mönstren för produktion, inkomst och konsumtion. Slopandet av hinder för handel och investeringar har medfört en omfördelning av produktionen på världsnivå för att utnyttja stordriftsfördelar och även medfört skillnader i löner, kostnader för material och infrastruktur samt produktivitet. Tendensen går mot större och färre produktionsanläggningar som lokaliseras med utgångspunkt i en bedömning av lokala produktionsfaktorer i förhållande till den globala marknaden.

Den ökade rörligheten hos finansiellt och ekonomiskt kapital har också bidragit till att försvaga nationalstaten. Den globala marknadens ”rationalitet” framtvingar och kontrollerar långgående förändringar i arbetsmarknader, val av teknik, politisk och social situation samt (inte minst) utbildningssystem och forskningsatsningar.

Regionalism och nationalism

De nya villkoren för nationalstaten leder till förändringar i skilda riktningar. Regionalism och nationalism är två av de mest påtagliga fenomenen.

Regionalisering innebär dels sådana förändringar av världsordningen som leder till ökat manöverutrymme på den regionala nivån, dels framväxten av en regional identitet och kapacitet. Makroregionen är en framväxande samhällsnivå mellan nationen och den globala nivån. Parallellt med denna utveckling löper en trend mot mikroregionalisering som dels kan avse en del av ett land (t.ex. Skottland) men som också kan innebära en stärkt samhörighet över nationsgränser (t.ex. Sameland eller Katalonien).

Nationalismen kan i vissa fall gå hand i hand med en mikroregional strömning men den uppträder idag oftast som ett motfenomen mot globalisering (inklusive migration och multietnisk utveckling) och makroregionalisering. Fenomenet kan iaktas i hela världen, även i Västeuropa. Front National i Frankrike samlar betydande väljarskaror (fientliga mot såväl EU som invandrare) och i de östra delarna av Tyskland är främlingsfientligheten påtaglig. Som bekant har också i Sverige och de andra nordiska länderna extremistgrupper varit aktiva under nynationalistiska förtecken.

De globala miljöproblemen

Klimatförändringar till följd av utsläpp eller kalhuggna regnskogar finns ofta med när de globala miljöproblemen uppmärksammas i media. El Niño är ett begrepp som många människor nu känner till.

När det gäller klimathotande utsläpp har industriländerna tills nyligen stått för huvuddelen av de problem som orsakas av användningen av fossila bränslen. De nyligen industrialiserade länderna är dock på god väg att nå liknande förbrukningsnivåer och en del utvecklingsländer kommer på sikt att följa efter. De internationella ansträngningarna att hitta en gemensam politik för en minskad ökning av koldioxidutsläppen är därför ett viktigt internationellt samarbetsområde.

De klimatproblem som orsakas av de fossila bränslena är dock mycket komplexa. Delvis motstridiga uppfattningar bland forskarna leder i vissa fall till skepsis mot snabba åtgärder. Den bristande vetenskapliga samsynen utnyttjas också av energipolitikens ekonomiskt starka aktörer och särskilda internationella allianser.

Vattenfrågorna är akuta i många regioner, särskilt i Afrika och Asien, och också en källa till regionala konflikter. En rad faktorer, både naturliga och sådana som påverkas av människan, ligger bakom bristen på vatten i dessa områden.

Det globala sjukdomspanoramat

Även om hälsoläget har förbättrats väsentligt i många utvecklingsländer under de senaste årtiondena så är trots det dödlighets- och sjuklighetstalen fortfarande höga i de minst utvecklade länderna. Ökande inkomstklyftor mellan och inom länder har medfört en ökande orättvisa i fördelningen av och tillgången på hälsovårdsresurser.

På global nivå finns kunskapen och tekniken att ta itu med många stora hälsofrågor. Samtidigt ökar en del problem på grund av negativa miljöeffekter av expanderande jordbruk, avverkning och bevattning. Resistenta malariaparasiter försvårar behandlingsläget för en av de vanligaste tropiska sjukdomarna. Hälsovården står mot den bakgrunden inför stora utmaningar i delar av Sydostasien, södra Asien och Afrika söder om Sahara.

Spridningen av HIV-viruset är ett annat och allvarligt exempel på globaliseringen av smittsamma sjukdomar. Aids är ett exempel på de skilda villkor som gäller för sjukvården i i-länder respektive u-länder.

Post-postkolonialism

Internationalismen under 1960- och 70-talet var i stor utsträckning förknippad med postkolonialismen. Frigörelsen från europeisk dominans i Afrika och Asien följdes med intresse och förväntan. De nya unga staterna stod inför ideologiska vägval som delvis var knutna till mönstren i det kalla kriget mellan öst och väst.

En del av förväntningarna på en demokratisk utveckling och på en omedelbar ekonomisk framgång kom aldrig att uppfyllas. Nationella befrielse-rörelser stelnade i vissa fall i sina former och blev auktoritära partier. Industriella felsatningar i förening med tyngande internationella skuldbördor ledde till stagnerande ekonomier. Södra Afrika var dessutom länge paralyserat av den sydafrikanska destabiliseringspolitiken.

Med apartheidsregimens fall och med andra positiva utvecklingstendenser i de berörda regionerna skulle man kunna tala om post-postkolonialismen

som utgångspunkten för en ny ansats för internationellt samarbete. Begrepp som den ”afrikanska renässansen” har mer och mer kommit att användas.

Det finns anledning till optimism när det gäller många länder i Afrika. Samtidigt fordras realism i betraktandet av denna kontinent. Som tidigare konstaterats finns en tendens till vidgade klyftor. Det finns i viss utsträckning ett ökande gap mellan å ena sidan de framgångsrika länderna och å den andra de nationer som tycks vara dömda till att ohjälpligt halka efter i den dynamiska utvecklingen.

Postkommunismens nationsbygge

Sovjetunionens sammanbrott i början av 1990-talet har lett till att en rad nya nationer bildats och att betydande delar av världskartan förändrats. Om man bortser från det europeiska närområdet (Baltikum, Vitryssland och Ukraina) är det förmodligen nya postsovjetiska stater som Azerbadjan, Kazakstan, Kirgizistan, Turkmenistan och Tadzjikistan som kommer att tilldra sig det främsta intresset. Det beror bl.a. på oljefyndigheter som finns spridda över området, tillsammans världens andra största oljereserv.

Även om Kina inte kan räknas till de postkommunistiska länderna är de ekonomiska och politiska reformerna där av ett mycket stort intresse för omvärlden. Kinas inre utveckling måste följas med uppmärksamhet, liksom dess förhållande till Hongkong och till dess grannar i Ost- och Sydostasien.

Vietnam är ett annat land i en liknande utveckling. Här har inte minst Sverige av historiska skäl anledning att aktivt bevaka vad som händer.

Religionens stärkta roll

Ett av de mest påtagliga internationella fenomenen under de senaste två decennierna har varit religionens ökade betydelse. Det har främst manifesterats genom den roll som Islam kommit att spela i såväl Asien som Afrika men också på vår egen kontinent genom det som ibland brukar kallas för Euro-Islam.

De religiösa värderingarnas renässans anses ibland hänga samman med det ideologiska vacuum som kommunismen efterlämnat. Det är kanske mest påtagligt i de f.d. kommunistländerna, t.ex. Ryssland, där den kyrkliga traditionen kommit att framhävas som en grundsten för den egna kulturen. Men de religiösa faktorernas roll är inte entydig. I vissa fall bidrar de till en

gränsöverskridande internationalism, i andra fall till en förstärkning av den spirande nationalismen.

Situationen i Mellanöstern och i synnerhet Palestina-konflikten är inte möjlig att förstå utan att ta hänsyn till de religiösa faktorerna. Fredsprocessen hotas idag av såväl islamsk som judisk fundamentalism.

Konflikten i det f.d. Jugoslavien och den kristna högerns välorganiserade politiska kampanjer i USA är andra exempel på att medvetandet om religiös särart och globala trosmönster är viktiga för förståelse av världen av idag.

Kultur- och informationsmonopol

De senaste decenniernas kommunikationsrevolution genom datorer och satelliter har varit en av de starkaste drivkrafterna i globaliseringen. Den innebär stora möjligheter för samverkan och information över gränserna och för ett utjämmande av villkoren mellan olika länder. Den innehåller samtidigt många problem.

Ett av problemen är att nyhetsförmedling samlas på ett fåtal händer och att informationsflödet också i demokratiska länder påverkas av politiska hänsyn. Den aktuella debatten om Murdoch-imperiets publiceringspolicy i relation till detta imperiums kommersiella intressen i Kina är ett exempel på detta. Ett annat exempel är att många av de stora nyhetskedjorna omedvetet bidrar till en likriktning av debatt och opinionsbildning.

Den internationella kultur- och mediaindustrins påverkan på lokala kultur-mönster är ett annat diskussionsämne. Också här påtalas ofta likriktningens faror. Det franska motståndet mot ”kulturell frihandel” som demonstrerats i samband med de aktuella diskussionerna om nya internationella handels-avtal pekar på djupgående motsättningar i detta avseende mellan några av världens stora språkområden.

Ekonomier i dynamisk utveckling

Begreppet ”ekonomier i dynamisk utveckling” har under en följd av år framför allt associerats med länderna i Sydostasien. Singapore, Hongkong och Taiwan har idag starkare ekonomier än flertalet europeiska länder. Sydkorea och ”u-länderna” Malaysia, Thailand och Indonesien har haft världens högsta tillväxtsiffror under två årtionden. När den nuvarande krisen tvingat fram en bättre anpassning av ländernas finansiella och politiska

institutioner till det globala systemet, är bedömare eniga om att den snabba omvandlingen kommer att fortsätta, rentav med större kraft.

Härtill kommer Kina med 1,2 miljarder människor. Landet har under många år redovisat en fenomenal ekonomisk tillväxt, som om siffrorna är korrekta och uthålliga på längre sikt kommer att förändra världsekonomin. Hongkong återberömdes till Kina 1997. Detsamma skall ske med Macau 1999. Då avslutas formellt tvåhundra års europeisk dominans i Asien.

Stillahavsasiens historiska återkomst kan förväntas få paralleller de kommande årtiondena. Näraliggande är Indien, som är världens största demokrati med nästan en miljard människor. Landet har haft en tillväxt kring 7 procent på senare år och är idag världens femte största ekonomi.

Under den allra senaste tiden har en dynamisk ekonomisk utveckling kunnat iaktas också på annat håll. De postkommunistiska länderna ger fortfarande en tvetydig bild när det gäller ekonomisk återhämtning. De centralasiatiska staternas ekonomiska potential har, som redan nämnts, ställt dem i centrum för konkurrerande ekonomiska konstellationer på ett globalt plan.

Till detta kan läggas också en begynnande utveckling i Afrika. Enligt Världsbankens uppgifter är Botswana det land som under de senaste trettio åren stått för den snabbaste ekonomiska utvecklingen. Det amerikanska intresse för Afrika som speglades i president Clintons rundresa i mars 1998 är bland annat ett exempel på en förväntad tillväxt med nya marknader som följd. USA exporterar redan idag mer till Afrika söder om Sahara än till samtliga länder i det forna Sovjetunionen, inklusive Ryssland. Det är som BBC nyligen konstaterade: "The American administration thinks the tiger economies of the future may well be found south of the Sahara".

Demokrati, mänskliga rättigheter och jämställdhet

Utvecklingen mot demokrati har varit ett påtagligt drag på alla kontinenter under de senaste tio åren. I Latinamerika har militärens traditionella roll försvagats i många länder och den politiska kulturen utvecklats i demokratisk riktning. Ett 25-tal av Afrikas länder har hållit fria val sedan 1990 och de kvarvarande enpartistaterna står under såväl nationell som internationell press när det gäller politiska förändringar.

Trots detta finns det åtskilliga diktaturer kvar och därmed en lång rad stater som inte respekterar de mänskliga rättigheterna. Förutom att detta självfallet utgör ett stort problem i sig för det internationella samarbetet i stort innebär det ett särskilt problem när det gäller samverkan mellan universitet och högskolor i dessa länder med motsvarande institutioner i den demokratiska delen av världen. Eftersom vetenskapliga relationer definitionsmässigt präglas av tanke- och yttrandefrihet kan det i vissa fall bli en inbyggd motsättning i ett akademiskt samarbete när dessa friheter inte automatiskt respekteras. Samtidigt visar erfarenheter att just kontakter på kulturens och vetenskapens område kan vara ett av de mest effektiva sätten för att underminera diktaturer.

Jämställdheten är en annan aspekt av de mänskliga rättigheterna som inte heller respekteras i stora delar av världen. I ett globalt perspektiv finns det fortfarande ett omfattande kvinnoförtryck. De ojämlika villkoren slår igenom inte minst på utbildningens och forskningens område.

Det multikulturella samhället

Internationaliseringen av den högre utbildningen omfattar också högskolans anpassning till ett mångkulturellt och multietniskt samhälle. I de flesta europeiska länder har de stora städerna genom arbetsmigration och flyktinginvandring fått en stark multietnisk karaktär. Förståelsen för andra kulturer har därmed blivit ett krav som ställs av själva vardagslivet.

Till detta kommer att alla samhällssektorer, inklusive den högre utbildningen, påverkas av att omfatta nya etniska och kulturella grupper. Den andra generationens invandrare söker sig till universitet och högskolor och bidrar med sina kulturkunskaper till en pluralistisk miljö. På det sättet uppstår också ett slags internationalisering från insidan.

Det är samtidigt ett genomgående drag i många länder att utbildade invandras kompetens inte tas till vara fullt ut i arbetslivet. I det avseendet finns det en rad utmaningar till såväl arbetslivet som högskolorna.

Samarbete för utveckling

Under det senaste decenniet har uppdelningen av världen i ”utvecklade” och ”underutvecklade” länder blir allt mindre meningsfull. Fattigdomen finns kvar och är i många avseenden förstärkt. I den meningen finns det ett stort och till synes omätligt behov av utveckling. Samtidigt har komplexiteten i

utvecklingsbegreppet för varje år blivit allt mer uppenbar. Klyftorna går inte längre entydigt mellan olika länder utan i många fall rakt igenom länderna där en begränsad del av befolkningen lever på en västerländsk nivå medan andra delar fortfarande saknar täckning av elementära behov.

I den förändring som pågår har också begrepp som "bistånd" blivit alltmer diskutabelt. Det har kommit att stå för ett ensidigt givande som inte beaktat det gemensamma arbetet och ansvaret. Begreppet internationellt utvecklingsamarbete ger i stället en bättre beskrivning av de relationer som nu upprättas mellan rika och fattiga länder.

En global utbildningsmarknad

Många länder i ekonomisk tillväxt har inte byggt ut egna strukturer för utbildning och forskning i tillräcklig omfattning. Det har lett till att många ungdomar från dessa länder söker sig till framför allt Nordamerika och Europa för högre utbildning.

En global utbildningsmarknad har snabbt vuxit upp och den omsätter idag många miljarder. År 1985 läste 20 000 studenter från Öst- och Sydostasien vid amerikanska universitet. Tio år senare var siffran nästan 260 000 – att jämföras med 50 000 vid universitet inom EU, av vilka 90 procent återfanns i Tyskland, Storbritannien och Frankrike. För ett land som Australien har högre utbildning blivit ett av de viktigaste inslagen i den internationella handelsbalansen.

Denna nya marknad skapar nätverk och kontakter av stor framtida betydelse. De bidrar också i hög grad till värdländernas kunskapsproduktion. De asiatiska doktoranderna i teknik och naturvetenskap är t.ex. en oerhört betydelsefull resurs för de amerikanska universiteten. Samtidigt skapas kontakter och nätverk av stor betydelse för industri och handel.

En fara med detta akademiska migrationsmönster ligger i att det kan förhindra eller försena utveckling av kvalificerade utbildningar och forskningsmiljöer i mindre resursrika länder.

Internationell kompetens för 2000-talet

Sverige och omvärldsförändringarna

I grova drag kan man måla upp en bild av ett nytt världssystem där vår del av världen framför allt ägnar sig åt högteknologisk produktion och kompetensutveckling medan en stor del av egentlig tillverkningsindustri flyttas till andra delar av världen, med lägre löner och en mer kostnadseffektiv produktion.

För svenskt näringsliv kommer denna utveckling att innebära att fler svenska företag kommer att vara verksamma utanför den europeiska unionens gränser samtidigt som den svenska exportindustrin kommer att möta stora och nya utmaningar på främmande marknader. Näringslivet kommer på 2000-talet givetvis att som tidigare behöva en skicklig och välutbildad arbetskraft, men den ökade globaliseringen ställer delvis nya krav.

För andra samhällssektorer, t.ex. det internationella utvecklingssamarbetet på nationell nivå eller i frivilligorganisationernas regi innebär utvecklingen också stora förändringar.

Sedan 70-talet har över 10 000 svenskar deltagit som volontärer eller fältarbetare i olika biståndsprojekt eller engagerats som experter, rådgivare, utvärderare etc. De har svarat för stora insatser, inte bara för att lindra akut nöd, de har medverkat till att starta skolor och utbilda lärare, bygga hälsokliniker och etablera vårdskolor, förädla grödor och bilda jordbrukskooperativ, etablera småindustri, bygga vägar och broar, utbilda underhållstekniker och en rad andra funktioner.

I dagens utvecklingssamarbete är betydligt färre personer utsända för att arbeta i biståndsprojekt. Förändringen kan illustreras genom att Sverige numera bidrar till att bygga upp hälso- och socialförsäkringssystem snarare än bygger enskilda sjukhus, satsar på system för energiförsörjning snarare än enskilda kraftverk, bidrar till att utveckla en fungerande kapitalmarknad snarare än ger enskilda krediter, stödjer undervisningssystem snarare än bygger enskilda skolor.

Det här innebär nya arbetssätt och en förändrad roll för dem som anlitas i samarbetet. Från att ha varit genomförare av projekten skall man bli stödare vilket fordrar insikter och kunskaper som sträcker sig vidare än den strikta yrkeskompetensen. Det handlar inte bara om att bidra med kompetens utan att bidra till att kompetens utvecklas.

Mot den här bakgrunden och mot bakgrund av de förändringsfaktorer som redovisats i omvärldsanalysen i föregående kapitel måste nya krav ställas på praktiskt taget alla utbildningar i den svenska högskolan.

En generell förutsättning för Sveriges internationella kompetens inför 2000-talet är inledningsvis att den svenska högskoleutbildningen, oavsett inriktning, ligger på en hög internationell nivå. Det är också viktigt att den svenska högskolan har en utbildningsprofil som svarar mot de krav som ställs av en förändrad omvärld.

Detta fordrar inte minst att de internationella inslagen ökar i alla utbildningar. Många civilingenjörer kommer att vara verksamma utomlands. Detsamma gäller ekonomer och sjuksköterskor. Religionernas ökade roll påverkar en rad utbildningar. Jurister förväntas ha en bredare kunskap om internationell rätt, folkrätt och mänskliga rättigheter. Exempelen skulle kunna mångfaldigas.

Många av de studenter som kommer att utexamineras under 2000-talets första decennier kan snabbt komma att vara verksamma i andra länder. Detta som en följd av den allmänna internationaliseringen men också som en konsekvens av att svenska företag under de närmaste åren förväntas göra allt fler direktinvesteringar i länder utanför Europa efter en period av Sverige-baserade operationer.

För verksamhet i företags, organisationers eller myndigheters tjänst i andra delar av världen krävs, förutom en gedigen ämnesmässig basutbildning, också andra redskap som utbildningssystemet kan ge.

En mental och intellektuell omställning – exemplet Asien

Som Högskoleverket inledningsvis konstaterat fordras det i vissa avseenden ett helt nytt synsätt och en kraftigt förstärkt medvetandegrad när det gäller Sveriges förhållande till den vidare omvärlden.

Öppenhet, nyfikenhet och intresse är tre nyckelord som skulle kunna användas för att beskriva de drivkrafter som bör leda till en ökad kunskap om länder och kulturer bortom TV-seriernas vanligaste kulturvärld.

I de diskussioner som förts inom ramen för Utrikesdepartementets utredning om en ny Asien-strategi har det framhållits att en utgångspunkt för alla förslag bör vara att den asiatiska utmaningen djupast sett inte är materiell och industriell, utan mental och intellektuell. Detta innebär att forskning och högre utbildning bör ha en nyckelroll att spela i formandet av Sveriges framtida relationer med regionen.

För att Sverige på ett bra sätt skall kunna samverka med de asiatiska länderna och dessutom delta i den europeiska dialogen med världens tredje maktblock fordras fyra ting som är direkt relaterade till verksamheten vid landets universitet och högskolor:

- åtgärder för att öka Sveriges *Asien-medvetande* – medvetenheten och grundkunskaperna om Asien bland allmänheten måste förbättras för att ge politisk legitimitet åt och befrämja ett folkligt deltagande i kontakterna och dialogen med regionen.
- åtgärder för att förstärka Sveriges *Asien-erfarenhet* – fler medborgare måste stimuleras att vistas och arbeta i Asien, och fler asiater att verka i Sverige, för att därigenom ackumulera en social och kulturell kompetens, som förbättrar våra möjligheter att framgångsrikt agera med och i regionen.
- åtgärder för att förbättra Sveriges *Asien-kunnande* – landets tillgängliga expertkunskaper om de asiatiska samhällena, deras politik och ekonomi och kultur, måste breddas och fördjupas.
- åtgärder för att förbättra *Asien-samverkan* mellan Sveriges olika aktörer.

Trots att Sveriges export till Asien idag är större än till Nordamerika spelar regionen en mycket undanskymd roll i svenska beslutsfattarens och medborgarnas världsbild. Tidningar, radio och TV ger Asien litet utrymme, eftersom de vet att allmänhetens intresse är litet och bristen på mediabevakning gör att intresset förblir litet.

Åtgärder behövs för att stimulera och stärka den allmänna kunskapsnivån. Det är inte fråga om expertkunskaper, utan raka och enkla baskunskaper som leder till ett naturligt igenkännande och därmed förståelseberedskap – skillnaderna mellan konfucianism och buddhism, var Singapore ligger, vilken del av ett kinesiskt namn som är efternamnet etc. Vad som behövs är helt enkelt ett långsiktigt verkande program, som ser till att en allmän kunskap om Asien blir till en normal del av en god medborgares repertoar.

Enligt Högskoleverkets uppfattning kan det som nu sagts om Asien tillämpas också på Afrika och Latinamerika. Även om de ekonomiska förbindelserna och de aktuella samverkansytorna inte är av samma omfattning när det gäller de andra världsdelarna är de principiella problemen och möjligheterna desamma.

Olika typer av kunskap

Om man mot bakgrund av den mer generella diskussionen om omvärldsförändringar och kompetenskrav försöker analysera behoven av ny kunskap och kompetens i ett antal kategorier skulle man kunna göra det enligt följande:

A) TILLTRÄDESKUNSKAPER

Om man inledningsvis begränsar sig till vad som förmedlas vid högskolan kan man först särskilja en kategori kunskaper som behövs för ”tillträde” till olika länder/regioner. Det givna exemplet är språkkunskaper. Sådan kunskap ger i sin tur möjlighet att utveckla annan kunskap och att upprätta kontakter.

Språkkunskaper kommer liksom idag att vara viktiga för att svenskt näringsliv och svenska organisationer skall kunna hävda sig internationellt. Dock räcker det inte längre med att kunna tala god engelska, tyska eller franska. Språk som idag endast i liten utsträckning talas av svenskar kommer att bli allt viktigare. Exempel på sådana språk skulle kunna vara kinesiska, spanska och ryska. Vidare räcker det inte med att dessa språk enbart behärskas av översättare och tolkar. Svenska ingenjörer och ekonomer måste i framtiden vara beredda att använda dessa idag mindre vanliga språk som arbetspråk.

Sverige kommer därför inför 2000-talet att behöva specialister såväl som arbetsledare som har tillräckliga språkkunskaper för att direkt kunna arbeta med och leda människor med ingen eller ringa kunskap i engelska.

Framtidens internationella verksamhet kommer dock inte enbart att ställa krav på goda språkkunskaper. Kunskaper i olika länders kultur och sedvänjor kommer att vara lika viktiga. Det behövs utbildningsinsatser för att förmedla den kulturkompetens som gör att man får en öppen och mindre fördomsfull inställning till andra kulturkretsar och deras traditioner.

B) REGIONKUNSKAPER

En andra typ av kunskap är ”regionkunskap”. Den handlar om förmågan att känna till och förstå viktigare drag i politisk, ekonomisk och social utveckling i en region och i de länder som ingår i den. Detta förutsätter i sin tur insikter i regionens historia och kulturella traditioner. Som ämne för undervisning och kurser rör man sig därmed på ett tvärvetenskapligt fält.

Vikten av att studera regioner som Mellanöstern och Sydostasien finns redan i det allmänna medvetandet. Till dessa kan läggas områden som Centralasien, Södra Afrika, Sydöstra Europa och Centralamerika. Hur forskning och utbildning kring just de regionala frågorna bör organiseras återkommer Högskoleverket till i det följande.

Det bör i det här sammanhanget betonas att den svenska regionkunskapen förvisso inte återfinns enbart hos universitet och högskolor. En omfattande och värdefull kunskapsbas finns hos personer som varit verksamma utomlands i svenska företag eller inom myndigheter och organisationer (t.ex. kyrkornas missionsarbete). I jämförelse med en del andra länder med en bredare och längre internationell tradition förefaller det som om Sverige ofta dåligt tar tillvara denna kunskap. Frågan om ett bättre utnyttjande av befintlig kompetens för framtida behov är i sig värt en mer omfattande diskussion än den som kan ske inom ramen för denna begränsade rapport.

c) KUNSKAPER OM DE GLOBALA SAMMANHANGEN

Ett tredje, delvis överlappande, område är kunskaper i frågor som rör vårt nuvarande eller kommande ömsesidiga beroende – de s.k. globala överlevnadsfrågorna (energiförsörjning, livsmedelsförsörjning, befolkning, klimatförändring, hälsa, m.m.). Även ett ämne som freds- och konfliktforskning kan räknas hit.

Ett mer specifikt område – med koppling till det sist nämnda – är nya kunskaper som krävs som resultat av internationella konventioner, t.ex. kring mänskliga rättigheter eller som bl.a. påverkar ”property rights”, t.ex. tillgång till genetiska resurser (biodiversitetskonventionen).

I och med att bl.a. det svenska näringslivet kommer att bli mer aktivt i länder där mänskliga rättigheter inte alltid respekteras på samma sätt som i Sverige blir behovet av just kunskaper inom området mänskliga rättigheter allt större.

Från näringslivets sida har man under utredningsarbetet betonat att man i första hand inte behöver fler 5-poängskurser i folkrätt. För att möta behovet inom detta område krävs snarare en praktiskt inriktad utbildning. En sådan utbildning skulle till sitt innehåll kunna bestå av kunskap om relevanta internationella instrument men även kunskap om hur dessa implementeras på de enskilda arbetsplatserna. Det finns ett stort behov av kunskap inom näringslivet om hur de olika internationella instrumenten fungerar, kunskap om vilka krav som ställs på arbetsgivare och vilka krav som ställs på stater osv. Till detta bör också komma studier av aktuella fall där mänskliga rättigheter kränkts eller varit ämne för debatt. Internationellt finns stor erfarenhet av dessa frågor och frågorna belyses allt mer i olika sammanhang.

Livslång kompetensutveckling

Snabbheten i kunskapsförändringen/förnyelsen ökar dramatiskt och har en global dimension utan motstycke; om detta är alltfler eniga. Frågan är vad som i handling kan göras för att till exempel den svenska kunskapsbasen när det gäller länder utanför västvärlden skall kunna breddas och förnyas.

Kunskapsförnyelse i ett globalt sammanhang är en nyckelfråga för svensk industri; Sveriges framgångar hittills och framöver på världsmarknaden

hänger i själva verket mycket nära samman med företagets förmåga att förnya sin kompetens.

Takten och bredden i förnyelsen och dess globala karaktär medför att det livslånga lärandet måste än mer ställas i förgrunden. Inom vissa teknikområden räknas den så kallade halveringstiden i år snarare än i årtionden.

Kunskapsutveckling måste dock vara mer än ”kurser”, den förutsätter kontakter och besök. Detta gäller såväl ”tillträdeskunskaper” – som utöver språk också handlar om en sammansatt, på plats förvärvad, kunskap om en social och kulturell, miljö – som möjligheten att utnyttja ”tillträdeskunskaper” för att utveckla andra kunskaper.

För de regioner/länder som är aktuella finns – utöver brist på ”tillträdeskunskaper” – också andra barriärer som hindrar utbyte/kunskapsutveckling. De olika instrument som finns för att skapa kontakter med Europa och Nordamerika saknas, med några undantag, för andra länder. Att utveckla sådana instrument, och att avskaffa en del strukturella hinder, är därför en viktig aspekt på frågan om att ”fylla gap” när det gäller utveckling av Sveriges internationella kompetens för 2000-talet.

Högskolans internationalisering – från 70-tal till 90-tal

Från Internationaliseringsutredningen till Erasmus

Det är en truism att högre utbildning och forskning till sin natur är internationella verksamheter. I det allmänna internationella uppvaknande som skedde under slutet av 1960-talet och början av 1970-talet upplevdes det dock som angeläget att vidta åtgärder för en starkare internationalisering av den svenska högskolan.

I januari 1972 tillsatte därför dåvarande Universitetskanslersämbetet (UKÄ) på regeringens uppdrag en utredning om ”motiv och mål för en ökad internationalisering på den högre utbildnings område”. Utredningens ordförande blev Bertil Östergren, tidigare direktör för SACO. Utredningen arbetade under drygt två år och avlämnade under tiden en rad delbetänkanden om olika åtgärder för att främja utbildningens internationalisering.

I slutbetänkandet med titeln Utbildningens internationalisering konstaterade utredningen att utbildningsväsendet måste ha som en uppgift att främja internationell förståelse och samverkan och bidra till strävandena att lösa globala problem. Lite längre fram i betänkandet diskuterade man motiven för en internationaliserad utbildning:

”Att världen har krympt betyder inte bara att förbindelserna mellan länder och folk har ökat. Det betyder också att många av de avgörande livsfrågorna blivit av global natur och kan lösas endast genom internationell samverkan. Detta är i hög grad utbildningsproblem.

Behovet av internationell solidaritet och av världsmedborgarkänsla är det viktigaste motivet för en internationaliserad utbildning. Eftersom de globala livsfrågorna är avgörande även för den enskilda individens och nationens villkor, är en sådan utbildning också ett nationellt intresse.

Till detta allmänna motiv kommer ett arbetsmarknadsmotiv som grundas på att olika yrkesfunktioner i växande grad får ett internationellt inslag, vare sig arbetsuppgifterna fullgörs i eller utanför Sverige... Utbildningen måste skapa beredskap och förmåga att möta förändringar som bl.a. drivs fram av internationaliseringsprocessen.”

Utredningen presenterade bl.a. ett antal generella mål i fråga om attityder, allmänna kunskaper och färdigheter. Attitydmålen formulerades på följande sätt:

- öppenhet, förståelse och respekt för alla folk, deras kulturer, värderingar och levnadsmönster,
- insikt om relativiteten i egna eller nationella förhållanden, värderingar och levnadsmönster,
- positiv inställning till internationellt samarbete och internationell solidaritet samt beredskap och vilja att verka för detta.

De allmänna kunskapsmålen sammanfattades enligt följande:

- kunskap om förhållandena i andra länder – främst genom medvetenhet om olika politiska, sociala, kulturella och ekonomiska strukturer och deras inbördes samband mellan länder och folk.

Utredningens förslag välkomnades genomgående av universitet och högskolor och många av dem realiserades också under de närmast följande åren. Till dem hörde utbildningslinjer som kombinerade språk och ekonomi. Andra förslag som realiserades var områdesstudier kring Östeuropa och Latinamerika liksom utbildning i freds- och konfliktforskning.

Från de inledande initiativen kring grundutbildningens internationalisering på 70-talet gick utbildningen ganska snabbt. Högskolorna fick vissa tillskott genom externa anslag men en hel del satsades också av egna medel. De utvärderingar av internationaliseringsanslagen som gjordes på 80-talet pekade på en omfattande verksamhet, dock med en betydande slagsida åt Västeuropa och Nordamerika.

Samtidigt pågick dock betydande aktiviteter riktade mot andra geografiska områden. De var i allmänhet stödda av de svenska biståndsorganen, i första hand SIDA och BITS. Svenska universitet var t.ex. tidigt engagerade i biståndssamverkan med Afrika och det går att peka på en rad exempel på intressanta samarbetsprojekt i länder som Etiopien, Kenya, Zimbabwe och

Mocambique där medverkan från svenska universitet och högskolor varit en förutsättning för uppbyggnaden av centrala nationella institutioner inom teknik, naturvetenskap, medicin, lärarutbildning m.m.

Genom en omfattande kursverksamhet i regi av SIDA och BITS kom också en rad lärare och forskare från universitet och högskolor i den tredje världen till Sverige. Det bidrog till att värdefulla kontakter knöts för ett fortsatt samarbete mellan svenska institutioner och institutioner i en rad u-länder.

Trots detta fortsatte en snävare internationalisering att dominera under 80-talet. Den allmänna samhällsinriktningen mot en förberedelse för ett svenskt EU-medlemskap kom att påverka också högskolornas internationella aktiviteter.

Dagens samarbetsmönster

90-talets explosionsartade utveckling av studerandeutbyte inom grundutbildningen kan härledas till studiemedelsreformen 1989 och Sveriges deltagande i EUs utbildningsprogram. Reformen innebar bl.a. att svenska studenter fick möjlighet att ta med sig sina studiemedel vid studier utomlands. Universitet och högskolor utvecklade sina internationella sekretariat för att ta till vara de möjligheter till studerandeutbyte som erbjöds genom Erasmus och Comett-programmen, en rad kurser och utbildningar började ges på engelska och praxis utvecklades för att utlandsstudier skulle kunna värderas och tillgodoräknas inom examen.

Uppfattningen om utlandsstudier kom därmed att förändras från kuriosa till kvalitet. Den sammanlagda effekten är en dramatisk ökning av utlandsstudier i olika former på grundutbildningsnivå. Den tidigare USA-dominansen har kommit att balanseras av ett omfattande utbyte inom Europa.

Utresande studenter inom grundutbildningen

Det är svårt att få en fullständig bild av dagens samarbetsmönster. Den ökade rörligheten på grundutbildningsnivån gäller framför allt Europa och USA. Bland de 17 000 studenter som läsåret 1996/97 reste ut med egna studiemedel var det endast 6 procent som bröt detta mönster (Tabell 1), varav hälften studerade i Nya Zeeland eller Australien. Cirka 600 studerade i Afrika (42), Asien(223) eller Latinamerika (344).

Tabell 1. Fördelningen på geografiska områden bland 17 000 studenter som rest ut med svenska studiemedel läsåret 1996/97.

Norden	6 %
Europa	56 %
Afrika	0,3%
Nordamerika	31 %
Sydamerika	2%
Asien	1%
Australien, Nya Zeeland	3%

Av de drygt 9 500 studenter som sökt sig till länder i Europa åkte cirka 80 procent till något av länderna Frankrike, Storbritannien, Spanien eller Tyskland. Endast cirka 8 procent åkte till något av länderna i Öst- eller Centraleuropa.

De nu redovisade siffrorna avser alltså studenter som väljer att studera utomlands utanför alla organiserade utbyten mellan universitet och högskolor eller speciella stipendieprogram.

Ytterligare ca 3 000 svenska studerande deltog 1977 i EUs Erasmusprogram. Bland dessa sökte sig drygt 800 till Storbritannien, största enskilda ”mottagarland”. Bland de 2 500 studerande som togs emot i Sverige kom den största gruppen, ca 500, från Tyskland.

Det största externa programmet för studier i länder utom Europa/Nordamerika är Sidas MFS-program (Minor Field Studies). Ursprungligen tänkt som ett rekryteringsprogram för utvecklingssamarbete har MFS kommit att bli ett internationaliseringsprogram inom högskolan. Programmet används främst för examensarbete på C- eller D-nivå. Sammanlagt 400 studenter per år får bidrag för 3 månaders fältarbete.

Inom grundutbildningen finns också en rad exempel på kurser med internationell inriktning som förlägger 2–4 veckors studietid i länder utom Europa och Nordamerika. Dessa finansieras av universitet och högskolor. Studenternas finansiering sker vanligen med stöd av extra studiemedel.

Totala antalet gäststuderande i Sverige kan inte enkelt överblickas i den UNESCO-statistik som redovisas. I Tabellerna 2 och 3 finns såväl gäststuderande som invandrare och studerande på postgraduate-nivå.

Tabell 2: Education at third level: number of foreign students enrolled.

Host country	Year		
	1985	1990	1993
Sweden	10 401	10 650	13 600

Tabell 3: Education at third level: foreign students by country of origin, in Sweden.

Host country	Country of origin					
	Africa	South America	Asia	Oceania	North America	Europe
Sweden						
1993/94	422	431	2 739	49	630	7 306

Tabell 4: Antal studenter i organiserade utbytesprogram, kalenderåret 1997.

Utresande studenter Totalt	6 393
Inresande studenter *	
Totalt	5 467
De utresande studenterna fördelade sig på följande:	
Bilaterala program	1 855
EU-program	3 436
Nordplus	482
Övriga utlandsstudenter	620
Summa:	6 393
De inresande studenterna fördelade sig på följande:	
Bilaterala program	1 204
EU-program	3 430
Nordplus	731
Summa:	5 365

* bruttosiffror eftersom vissa studenter kan återfinnas i flera program under kalenderåret (jfr summan 5 365 längst ner).

Tabell 5: Internationellt utbyte: Doktorander. Kalenderåret 1997.

	EU-länder	Övriga Europa	USA	Övriga OECD	Övriga världen	Totalt
Inresande doktorander	536	193	36	40	314	1 119
Utresande doktorander	308	68	192	52	51	671

Tabell 6: Internationellt utbyte: Lärare fördelat på lärarkategori. Kalenderåret 1997.

Utresande lärare per Lärarkategori	Period	EU-länder	Övriga Europa	USA	Övriga OECD	Övriga världen	Totalt
Adjunkt	1997	20	2	2	3	3	30
Forskarassistent	1997	17	4	28	13	9	71
Lektor	1997	50	16	30	4	14	114
Professor	1997	25	5	25	10	7	72

Inresande lärare *	EU-länder	Övriga Europa	USA	Övriga OECD	Övriga världen	Totalt
Utländska lärare	143	129	65	54	68	459

* Inresande lärare finns endast för kalenderåret 1997.

Utbyte på postgraduate-nivå

Utöver det utbyte som sker inom EUs utbytesprogram för grundutbildningen är det främst på postgraduate-nivå som vi återfinner utländska studerande vid svenska universitet. Här finns också den största gruppen av studerande från länder utom Europa och Nordamerika.

Huvuddelen av dessa söker sig troligen till Sverige via enskilda akademiska kontakter. Det är inte ovanligt att utländska doktorander är inskrivna vid svenska fakulteter men en fullständig överblick saknas f.n. Höskoleverket har dock fått ett särskilt uppdrag av regeringen att kartlägga de utländska doktoranderna i Sverige och återkommer i denna fråga.

Utbudet av mastersutbildning med internationell inriktning har ökat. Det finns f.n. uppskattningsvis ett 30-tal utbildningsprogram som vardera attraherar 10–20 utländska studerande.

Till skillnad från många andra länder har Sverige inte etablerat något omfattande rekryterings- eller stipendieprogram för forskarstuderande från andra länder. Som jämförelse kan nämnas att Norge årligen beviljar stipendier motsvarande utbildningsbidrag till 900 gäststuderande på postgraduate-nivå.

Utländska masters- och forskarstuderande i Sverige får bidrag från Svenska Institutet, STINT eller Sida, får svensk doktorandtjänst (eller utbildningsbidrag) eller svarar själva för sina omkostnader. Liksom i Norge – men till

skillnad från exempelvis Storbritannien, Canada och USA – är studierna avgiftsfria. För de svenska institutionerna är det akademiska snarare än ekonomiska intressen som ligger bakom rekryteringen av utländska doktorander.

Svenska Institutet (SI), som har till uppgift att allmänt främja kontaktutbyte och kunskap om Sverige i utlandet, beviljar anslag som kan användas för studier i Sverige. För studerande från länder utom Europa och Nordamerika är det främst det s.k. *gäststipendieprogrammet* som erbjuder stipendier, ca 80 per år, för utländska studerande på mer avancerad akademisk nivå. Programmet är till större delen biståndsfinansierat.

SI beviljar också internationella forskarstipendier för svenska yngre forskare och forskarstuderandes vistelse i utlandet och för utländska disputerade forskares vistelse i Sverige. De är enligt statuterna avsedda för ”svensk nytta”. Programmet har i viss omfattning berört också länder utanför Europa/Nordamerika, i genomsnitt 15 utresande och 5 gästforskare per år.

SI förmedlar också stipendier för särskilda program, ex 10 per år för masterstuderande från Malaysia, 10 per år i vardera riktningen för utbyte med Kina och enstaka stipendier för studier i andra länder.

Totalt sett har SI under den senaste tioårsperioden fördelat ca 1 000 stipendier för personer från u-länder på en mer avancerad akademisk nivå.

Stiftelsen för internationalisering av högre utbildning och forskning, STINT, har under ett antal år byggt upp en ny verksamhet. Av särskilt intresse för denna utredning är utbytet med länder ”i dynamisk utveckling” utanför Europa och Nordamerika.

Bland de post-doc-stipendier som beviljats, totalt 40 milj kr till ca 80 personer per år, har huvuddelen valt studier i USA (62%) och Europa (31%), 5 i Australien, 2 i Argentina och en i vardera Turkiet, Thailand, Israel och Japan.

Bland 57 gästforskare som under två år fått bidrag för vistelse i Sverige (totalt 9 milj kr/år) kommer 17 från USA, 12 från Västeuropa, 7 från Ryssland, 9 från övriga östländer, 7 från Australien, 2 från Japan och en från vardera Sudan och Vietnam.

STINT beviljar också stipendier till unga akademiker från s.k. dynamiska länder för längre studie- eller forskarperioder i Sverige och bidrar till universitetens kostnader för detta. Under 1997 beviljades 91 stipendier för deltagare i 24 Mastersprogram.

Därutöver bidrar STINT till 2 studerande från vardera av 19 universitet i Latinamerika, Stillahavsasien och Sydafrika. STINT:s stöd till forskningssamarbete redovisas i ett senare avsnitt.

Sidas bidrag till u-landsinriktad forskarutbildning vid svenska universitet sker på olika sätt. *MFS-programmet*, som nämnts under avsnittet om grundutbildning ovan, (400 studerande per år), används i viss utsträckning för rekrytering till u-landsinriktad forskarutbildning.

Genom *Sidas u-landsforskningsråd* beviljas stöd till ca 100 svenska doktorander varav de flesta samarbetar med och/eller gör sitt fältarbete i utvecklingsländer. Sida stöder för närvarande också utbildning av ca 300 forskarstuderande från samarbetsländer. Utbildningen genomförs i samarbete med svenska institutioner. Några får stipendier för att delta i svenska mastersprogram. Huvuddelen sker emellertid enligt s.k. sandwich-modell. Härigenom sker ett omfattande utbyte där den forskarstuderande tillbringar 3–6 månader per år vid den svenska institutionen. Svenska handledare besöker varje år studentens heminstitution och deltar i försök och fältarbete på plats.

I några fall sker ett brett samarbete som omfattar ett större antal forskarstuderande. Vid Lunds universitet har t.ex. ett långvarigt samarbete med Dar es Salaams ekonomifakultet just avslutats med graduering av den tjuogoandra doktoranden. Naturvetenskapliga fakulteten vid Uppsala universitet utbildar ett 20-tal akademiska lärare vid Asmara-universitetet i Eritrea. Uppsala universitet samordnar också utbildningssamarbete mellan en rad institutioner inom fysik och kemi i Sverige och utvecklingsländer.

Ytterligare ett par Sida-program bör nämnas i detta sammanhang:

Ett tjugotal av ca 70 *internationella kurser* som erbjuds deltagare i samarbetsländer anordnas vid svenska universitet. Det rör sig om kortare fortbildningskurser om 4–6 veckor inom så skilda fält som gruvarbete, vattenrening, mänskliga rättigheter och mödrahälsovård där svenskt

kunnande är efterfrågat. Kurserna engagerar ca 500 personer per år. Vidare har Sida varit med och finansierat internationella kurser för journalister som inom ramen för Institutet för fortbildning av journalister (FOJO) anordnats vid Högskolan i Kalmar.

Nordiska Afrikainstitutet (NAI) bidrar till utbildning och forskning om Afrika genom resestipendier och studiestipendier. Varje år delas mellan 30 och 40 resestipendier ut för fältarbete i Afrika till studenter/forskare från Norden, varav cirka en fjärdedel från Sverige. Studiestipendierna bereder ungefär lika många studerande möjlighet att visats vid NAI under en månad.

Samarbete med afrikanska forskare stöds genom ett gästforskarprogram. Varje år bereds tre till fyra afrikanska forskare möjlighet att visats vid institutet under två till fyra månader.

Högskolornas samarbete – några exempel

När det gäller universiteten och de högskolor som har fasta forskningsresurser står de helt i en klass för sig och flera av dem har producerat mycket omfattande förteckningar över internationella samarbetsprojekt, där även länderna utanför Europa och Nordamerika har en framträdande roll. De mest omfattande samarbetena med denna del av världen har universiteten i Uppsala, Lund, Göteborg och Stockholm i kraft av sin större vetenskapliga bredd, men även universiteten i Linköping och Umeå liksom de olika specialhögskolorna har många och omfattande kontakter som skulle förtjäna att redovisas.

Högskoleverket har dock valt att i det här sammanhanget ge en rapsodisk presentation av några intressanta exempel från högskolor eller utbildningar med en kortare tradition av mer globalt inriktat internationellt samarbete, främst i syfte att visa på den dynamiska utveckling som är på gång också vid de mindre och medelstora högskolorna.

Lärarhögskolan i Malmö, Lunds universitet, har under två års tid varit med och bidragit till att Lärarnas hus byggdes i Massava i Eritrea. Detta är ett exempel på att samarbeten kan börja som biståndsprojekt och successivt övergå till ett mer akademiskt utbyte. Idag arbetar Lärarhögskolan i Malmö med att utveckla och fördjupa de redan existerande kontakterna genom att utbyta professionell kunskap och erfarenheter inom lärarutbildningen.

Sjuksköterskeutbildningen vid Karolinska Institutet (en utbildning som relativt nyligen integrerats in i en större högskola) samarbetar med School of Nursing vid Kilimanjaro Christian Medical Center i Moshi, Tanzania. Det innefattar bland annat studentutbyte. Sjuksköterskeutbildningen skickar även sedan två år tillbaka studenter till University of Dar es Salaam i Tanzania för 6 veckors klinisk praktik.

Malmö Musikhögskola har två huvudlinjer i sitt arbete med interkulturella frågor. Dels ger man en kurs i "Studier i främmande kulturs musik" som innehåller en kortare fältstudie i Gambia och dels har man samarbetsprojekt mellan moderna tonsättare och musiker som kommer från olika kulturella bakgrunder.

Flera av de mindre högskolorna har etablerat bilaterala kontakter med högskolor för lärar- och/eller studentutbyte.

Högskolan i Skövde har t.ex. studentutbyte med högskolor i Argentina och Mexiko.

Högskolan i Kalmar har bland annat lärarutbyte med ett universitet i Sydafrika och samarbetar med the Salvation Army Hospital och med the Upper Secondary School i Chikankata. Dessa samarbeten ger studenter möjlighet att bedriva fältstudier i Zambia.

Institutionen för biologi vid Mitthögskolan i Härnösand har bland annat lärarutbyte med Universidad de Costa Rica.

Konstfack har bl.a. haft lärarutbyte med National Institute of Design, Ahmedabad, i Indien.

Mitthögskolans geografiska institution har studentutbyte med Pietermaritzburg i Sydafrika och även lärarutbyte har ägt rum. Dess institution för vårdvetenskap samarbetar kring lärar- och studentutbyte med tre utbildningsinstitutioner i Tanzania, Zimbabwe och Tchad.

Mälardalens högskola har inom sin grundutbildning aktiva samarbeten med universitet i bl.a. Argentina, Chile, Kina, Korea, Japan och Macao.

Röda korsets Högskola har samarbete med två institutioner i Afrika, dels sjuksköterskeutbildningen vid Natal University, Durban, Sydafrika, dels sjuksköterskeutbildningen vid KCMC, Moshi, i Tanzania. Samarbetet gäller främst lärarutbyte och forskningsprojekt.

Svensk forskning kring globala frågor och kring Afrika/Asien/Latinamerika – en översikt

Inledande kommentar

När man talar om forskning kring globala problem stöter man på ett inledande problem med definitionen. Många forskningsområden är till sin natur sådana att det är globala och generella problem som står i fokus. För att ta det medicinska området som exempel är all forskning global i den meningen att den har ett gemensamt föremål, nämligen människokroppen. Däremot skulle kanske vissa delar av svensk medicinsk forskning kunna karakteriseras som global i en mer överförd bemärkelse. Den kan då röra sjukdomar som är ”stora” i världen men ”små” i Sverige. Den kan också ha en epidemiologisk inriktning kring hälsosituationen i de fattigaste länderna.

Det finns ingen möjlighet att inom ramen för denna rapport göra en rättvisande och omfattande kartläggning av all svensk forskning som är inriktad på globala frågor i denna mer överförda bemärkelse. I det här sammanhanget har Högskoleverket valt att snarare presentera en översikt som bygger på dels en översikt av extern finansiering av u-landsinriktad forskning som gjorts av Sida/SAREC, dels översikter som gjorts med utgångspunkt i inriktningen på de geografiska områden som står i fokus för det aktuella utredningsarbetet.

Extern finansiering av u-landsforskning i Sverige

Inom Sida pågår en kartläggning av externt stöd till u-landsforskning och forskning kring globala utvecklingsfrågor vid svenska universitet och högskolor. Studien skall belysa vilka olika externa finansiärer som stödjer sådan forskning.

En tidigare kartläggning visade att Sidas program för svensk u-landsforskning svarade för 80 procent av de 32 milj kr som 1991 beviljades av forskningsråden för u-landsinriktade forskningsprojekt.

Den pågående kartläggningen omfattar flera finansiärer, främst de nyttkomna forskningsstiftelserna, men även en bredare krets av sektorsorgan m.fl. Dessutom har tidigare beviljade anslag för pågående projekt tagits med, liksom Sidas stöd till svenska samarbetspartner inom forskningsbiståndet. Det visade sig svårt att avgränsa forskning kring globala utvecklingsproblem. I någon mening kan t.ex. alla hälsofrågor sägas vara globala och utvecklingsrelevanta. Studien har därför begränsats till forskning där samarbete sker med u-länder eller forskning som har tydlig "u-landsrelevans" så som begreppet tillämpas vid bedömning i Sidas referensgrupper.

Den preliminära sammanställningen (se tabell 7) visar att det årliga anslaget till u-landsinriktad forskning vid svenska universitet och högskolor rör sig om ca 164 milj kr. Detta innebär en avsevärd ökning, även om man tar hänsyn till studiernas olikheter.

Tabell 7: Anslag till u-landsinriktad forskning från forskningsråd och stiftelser, totalt ca 164 milj kr. Siffrorna avser i de flesta fall 1998, i några fall 1997 och ger sammanlagt en ungefärlig bild av hur mycket som anslås per år. LDC avser de fattigaste u-länderna (Least Developed Countries) enligt UNDPs klassificering.

	Budgetår	Totalt forskningsanslag	Varav LDC	Varav övriga u-länder	Totalt u-landsrelaterad forskning
BFR	1998	530 000 000		750 000	750 000
CF	1998	250 000 000		841 000	841 000
FRN	1997	170 000 000	400 000	2 437 000	2 837 000
HSFR	1998	250 000 000	1 040 000	12 021 000	13 061 000
KFB	1998	160 000 000		1 159 000	1 159 000
KK-stiftelsen	1997	100 000 000			
MISTRA	1998	280 000 000		2 300 000	2 300 000
MFR	1998	350 000 000		2 246 000	2 246 000
NFR	1998	800 000 000	100 000	4 120 000	4 220 000
NUTEK + Energimyndigheten	1998	950 000 000			
RALF	1998	200 000 000			
RJ	1998	250 000 000	200 000	1 300 000	1 500 000
SFR	1997	85 000 000	320 000	525 000	845 000
SGU	1998	5 000 000			
SJFR	1998	200 000 000	550 000	325 000	875 000
STINT	1997	300 000 000		13 610 000	13 610 000
Sida/SAREC/U-forsk	1998		25 000 000	45 000 000	70 000 000
Sida/SAREC/Bilat.	1998		13 000 000	9 000 000	22 000 000
Sida/SAREC/övr	1998		5 000 000	3 000 000	8 000 000
Sida/Övriga avd	1998		15 000 000	5 000 000	20 000 000
Sida totalt	1998	550 000 000			
Skolverket	1998	8 000 000			
TFR	1998	250 000 000			
Wallenbergstiftelsen	1998	500 000 000			
		6 188 000 000	60 610 000	103 634 000	164 244 000

Sida var med 120 milj kr den enskilt största externfinansiären inom området följt av HSFR och STINT om vardera drygt 13 milj kr. Övriga finansierare avsätter mindre än 1 procent av resurserna för denna typ av forskning.

Former för Sida-finansierat forskningsstöd

Sidas forskningsanslag rör i första hand Afrika, därefter Asien och sist Latinamerika. Ämnesval och inriktning följer i stort sett svenska biståndspolitiska prioriteringar. Forskningen rör i stor utsträckning de fattigaste u-länderna. Sidas bidrag till svenska forskare, 120 milj kr, motsvarade drygt 20

procent av anslaget för forskningssamarbete (huvuddelen går till forskare i u-länderna).

Sidas stöd till svensk forskning utformas på olika sätt i samarbetsformer med olika primär målsättning. *Samarbetet med fattiga u-länder* utgår från behov och intressen i u-landet och svensk medverkan sker på invitation från landets institutioner och forskare. Här är det u-landsinstitutionen som avsätter del av sitt Sida-stöd för samarbete med svenska forskare.

Forskning med svensk medverkan kan också ske som stöd till *andra biståndsinsatser*. Sidas stöd till *särskilda, regionala och internationella forskningsprogram* utgår från identifierade problemområden av hög relevans för u-ländernas utveckling. Även här kan svensk medverkan bli aktuell genom invitation eller olika former för utlysning som organiseras av respektive organisation.

Sidas u-landsforskningsråd fungerar i stort som ett svensk forskningsråd och fördelar anslag till ansökan från svenska forskare. Såväl vetenskaplig kvalitet som u-landsrelevans vägs in i bedömning och anslagsfördelning. Sammanlagda antal forskningskontrakt med svenska institutioner uppgår till ca 400. Ca 100 svenska doktorander och 300 u-landsdoktorander handleds vid svenska institutioner. Bilaterala samarbetsprojekt innebär ofta ett brett engagemang från många inom en institution och utgör en god grund för andra utbyten, exempelvis studerandeutbyte.

Former för stöd genom HSFR

Cirka 5 procent av HSFRs anslag går till ett 40-tal u-landsinriktade forskningsprojekt. En rad projekt inom antropologi och religionsvetenskap är direkt u-landsinriktade. Ett särskilt forskningsprogram, Kultur och samhälle i Väst- och Centralasien, syftar till att stärka forskning inom de humanistiska och samhällsvetenskapliga fälten inom det geografiska område som sträcker sig från Medelhavet till Kina och från Himalaya till Sibirien. En särskild satsning på Mellanöstern har initierats, liksom en rad studier om Islam. Ansökningarna inom detta program genomgår HSFRs sedvanliga projektbedömning.

Former för stöd genom STINT

Utöver det stöd till yngre forskare och gästforskare som tidigare redovisats ger STINT stöd till forskning bl.a. genom *STINT Fellowships Programme*.

Programmet syftar till att stimulera långsiktigt bilateralt samarbete mellan svenska och utländska forskargrupper. Under 1996 och 1997 har möjligheterna till samverkan med institutioner i Latinamerika och Stilla-havsasien särskilt uppmärksammas. Samarbetsprojekten finansieras av Stiftelsen under upp till fyra år. Under 1997 pågick 18 sådana samarbeten med u-länder. I flera fall tillkommer resurser från den utländska parten.

Övriga finansiärer

Bland övriga finansiärer är den ämnesmässiga spridningen stor. Liksom för HsFR och STINT är utgångspunkten det svenska forskningsintresset. Samarbetet sker till övervägande del med resursstarka länder i Asien, främst Kina. I Latinamerika prioriteras samarbete med Argentina, Brasilien och Chile. Stiftelsen för miljöstrategisk forskning, MISTRA, samarbetar med Sida-stödda projekt kring vattenförsörjning. Ingen motsvarande u-landskontakt har identifierats vid Stiftelsen för strategisk forskning, SSF.

Koncentration till större lärosäten

Tabell 8 visar att huvuddelen, ca 80 procent, av anslagen från externa finansiärer går till universiteten i Uppsala, Lund, Stockholm och Göteborg samt till SLU, KI och KTH.

Den huvudsats som kan dras av studien är att Sida fortfarande är den största externfinansiären av forskning och forskningssamarbete med inriktning mot utvecklingsländerna. HsFRs Asiensatsning och STINTs internationaliseringsuppdrag utgör emellertid ett trendbrott i riktning mot svenska strategiska satsningar på världen utom Europa och Nordamerika.

Tabell 8. Externa anslag för u-landsforskning fördelat på högskolor (motsv.) och andra anslagsgivare.

Fördelning universitet	Fo.råd	Sida/SAREC/ Uforsk	Sida/SAREC/ Bil	Sida/SAREC/ övr	Sida/Övr	Totalt
Chalmers	997 000	1 500 000	160 000			2 657 000
Fiskeriverket		200 000				200 000
GU	4 213 466	8 373 500	1 112 000	1 943 000	3 000 000	18 641 966
HHS	731 000	480 000			500 000	1 711 000
Högskolan i Halmstad		40 000				40 000
Högskolan i Karlstad	300 000					300 000
KI	3 290 200	7 723 000	2 457 000		600 000	14 070 200
KTH	1 600 000	2 939 000	3 780 000		1 400 000	9 719 000
LiU	2 045 000	1 110 000				3 155 000
LU	6 889 000	1 120 500	2 366 000		2 600 000	22 975 500
Luleå tekniska universitet	1 604 000	600 000				2 204 000
Lärarhögskolan i Stockholm	300 000	100 000			3 000 000	3 400 000
Malmö sjukhus		275 000				275 000
Nordiska Afrikainst	140 000					140 000
Naturhistoriska riksmuseet	800 000					800 000
Skaraborgsinstitutet		250 000				250 000
SMI		600 000	2 421 000			3 021 000
SLU	2 075 000	7 160 000	3 987 000		6 000 000	19 222 000
Stockholm Environment Inst	50 000					50 000
SU	3 876 000	9 932 500	2 180 000	1 679 000	1 000 000	18 667 500
SVA		1 000 000	225 000			1 225 000
UmU	2 564 707	2 160 000	1 739 000		600 000	6 463 707
UU	10 277 800	9 034 000	4 632 000	1 321 000	2 000 000	25 864 800
Wallenberginst						
Östekonomiska inst	191 000					191 000
Div. (fördelas på olika universitet)	2 300 000	2 000 000		3 000 000		7 300 000
	44 244 173	66 597 500	25 059 000	7 943 000	20700000	164 543 670

Svensk forskning inriktad på Afrika

På Högskoleverkets uppdrag har Nordiska Afrikainstitutet (NAI) tagit fram de data som idag finns över afrikaforskare i Sverige och i en mindre omfattning i övriga Norden. På grund av den korta tid som stått till förfogande är den företagna inventeringen ännu inte i detalj fullständig. Det bör framhållas att NAI främst sökt i sådana forskarregister som är datoriserade och kan utnyttjas för att framställa en heltäckande databas i framtiden.

De tillgängliga databaserna är uppbyggda på olika sätt och inte kompatibla, varken i bildlig och bokstavig bemärkelse. Det krävs därför avsevärt arbete att utifrån dessa utveckla ett enhetligt system. De mest heltäckande är dels SARECs katalog över forskare som erhåller stöd därifrån, biståndsorganisationen Forums Syds två kataloger från 1995 och 1997 över forskare och en inventering som NAI genomförde 1995.

NAIs slutsatser bygger huvudsakligen på de källor som bedömts som mest heltäckande. Det måste dock betonas att även dessa är långt ifrån heltäckande. Dessa slutsatser bör således ses mer som en indikation på dagsläget än som en definitiv kartläggning och analys. Slutsatserna ses som preliminära.

Fördelning mellan högskolor och discipliner

Man kan uppskatta att hälften eller mer av afrikaforskningen bedrivs i Stockholm-Uppsalaregionen. Men även vid de stora universiteten utanför Mälardalen finns en betydande aktivitet. Antalet forskare/projekt kan variera mellan 25 och 40 vid de stora miljöerna, dvs universiteten i Göteborg, Lund, Stockholm, Uppsala samt Lanbruksuniversitetet.

Till de medelstora miljöerna hör Linköping, Nordiska Afrikainstitutet, Karolinska Institutet och Stockholm Environment Institute, med ett tiotal forskare var. Spridda afrikaforskare finns vid ytterligare ett tiotal högskolor. Ser man till finansieringen från SAREC hör Karolinska institutet till de stora miljöerna och de mindre högskolornas svaga ställning accentueras ytterligare.

Nordiska Afrikainstitutet hör genom sitt nordiska samarbete och sina aktiva nätverk med afrikanska forskare en central miljö för afrikaforskningen och är med sina resurser i övrigt viktigare än vad antalet forskare och svensk finansiering antyder.

Det är en viss koncentration till vissa institutioner vid universiteten. Något slumpmässigt kanske kan man peka på institutioner som är mycket aktiva:

- ekonomi/handels- samt utvecklingsforskning i Göteborg,
- (rätts)sociologer, arkitekter och naturvetare kring näringsfrågor i Lund,
- antropologer och kulturgeografer i Stockholm, men också vid de övriga universiteten,
- tema vatten i Linköping,
- statsvetenskap i Uppsala.

Bland de mindre men unika institutionerna kan nämnas internationell barnmedicin i Uppsala och internationell pedagogik i Stockholm.

Antropologi och ekonomi är bäst representerade bland disciplinerna.

Om man betraktar Lantbruksuniversitetet som en enhet, och gör motsvarande med det medicinska området, så kommer de nästan upp i samma forskningsmängd som antropologer och ekonomer. Ser man till finansieringen står SLU och KI starkare.

Kultur- och naturgeografer, statsvetare, och sociologer är väl representerade, i något mindre utsträckning pedagogik, arkitektur, biologi, ekologi och vatten.

Discipliner som blivit aktuella under senare år är media- och genusforskning.

Därutöver finns ett stort antal samhällsvetenskapliga och humanistiska discipliner som enbart har en eller ett par Afrika-inriktade forskare inom sitt ämne.

Fördelning mellan länder i Afrika

Tanzania är det enskilda land som är mest beforskat. Kenya, Sydafrika, Zambia och Zimbabwe ligger fortsatt högt och Etiopien ökar. Södra Afrika (Sydafrika, Lesotho, Swaziland, Botswana och Namibia) och Östafrika (Tanzania, Kenya, Uganda) är som områden objekt för ungefär lika mycket forskning. Ett ökat intresse för Västafrika kan noteras under senare år.

Tematisk fördelning

I Utrikesdepartementets förslag till en ny svensk politik för Afrika, ”Partner med Afrika” definieras ett antal teman såsom nyckelfrågor för afrikansk

utveckling: miljö- och naturresurser, fattigdom, livsmedelsförsörjning, folkhälsa, HIV, utbildning, IT, samt urbanisering och migration. Dess områden är inte avsedda att täcka alla viktiga frågor, och vidare i skriften talas bland annat om näringsliv, handel och investeringar, kultur, demokrati, jämställdhet och konflikthantering, samt bistånd.

Man kan konstatera att stora forskningsansträngningar görs inom området miljö- och naturresurser. En hel del naturvetenskaplig forskning kan hänföras dit liksom till temat livsmedelsförsörjning. Nästan 30 procent av SARECs finansiering kan hänföras till dessa teman.

Den medicinska forskningen är omfattande. Även om få forskare definierar sitt tema direkt som folkhälsa kan det mesta räknas dit. Den medicinska forskningen fick 20 procent av SAREC-stödet.

Inom utbildning och media finns inte mycket forskning. Detsamma gäller urbanisering och migration.

Det mesta av den ekonomiska forskningen kan hänföras till näringsliv, handel eller investeringar. Det finns också rätt mycket om regionalt samarbete.

Mycket av den rikhaltiga antropologiska forskningen kan räknas till kulturforskning. Man kan där notera ett ökat intresse för etnicitet och religion.

Forskning kring demokrati och jämställdhet ökar men är ännu inte särskilt stor. Demokratiforskningen fick ungefär 10 procent av SARECs stöd medan jämställdhetsprojekt i stort sett saknades. Utifrån projekttitlar och forskares intresseangivelser finns inget som tyder på att jämställdhetsperspektivet är "mainstreamat" inom övriga teman. I så fall möjligen bland antropologer.

Mycket av forskningen är fattigdomsrelaterad men det är svårt att uppskatta andelen. De olika temana är självfallet överlappande och projekt har klassificerats utifrån sin huvudtitel. I den förekommer sällan fattigdom.

Preliminära slutsatser

Den slutsats man kan dra är att afrikaforskningen finns spridd över landet och i många miljöer och att alla de stora universiteten har tillräcklig bas och erfarenhet för att utvecklas vidare. Flera medelstora miljöer har därutöver en tradition och en kunskapsbas som är värda att värna om.

Särskilda satsningar kan behövas inom de definierade nyckelområdena folkhälsa/HIV, utbildning och urbanisering, liksom till forskning i anslutning till biståndsmålen demokrati och jämställdhet. Problemformuleringen inom forskningen är ofta genererad av biståndsintresse, däremot kan det behövas mer forskning om biståndsverksamheten som sådan.

Även om det idag finns omfattande information över afrikaforskningen i Sverige och Norden är den så heterogen att den är svår att sammanställa på ett enhetligt sätt och dra slutsatser från. Det är Högskoleverkets förhoppning att den bredare redovisning av svensk forskning som kommer att finnas genom det s.k. SAFARI-projektet också kan bidra till att en lättförståelig och översiktlig bild av svensk afrikaforskning kommer att finnas tillgänglig i framtiden.

Svensk forskning inriktad mot Asien

Hösten 1995 genomförde Centrum för stillahavsasiestudier (CPAS) på uppdrag av STINT en kartläggning av svenska akademiska kontakter med stillahavsasien. Denna kartläggning resulterade bl.a. i databasen SACPAD. Den återfinns på följande internetadress: <http://www.sacpad.su.se>.

Det handlar alltså inte om en forskningsinventering i egentlig mening utan en kartläggning av just kontakter, som dock i många fall handlar om forskningsprojekt eller andra former för samarbete inom forskningen.

En mer analytisk översikt av Asien-forskningen görs nu inom ramen för UD:s utredning om en Asien-strategi och Högskoleverket vill därför hänvisa till detta material som kommer att publiceras under hösten.

En kortfattad översikt av några grundläggande data kan ändå vara på sin plats i detta sammanhang som en illustration till samarbetsmönstren.

Tabellerna nedan bygger på SACPAD, som endast inkluderar samarbete med Öst- och Sydostasien (inte Indien och övriga Sydasien). Det är naturligtvis fråga om minimisiffror, eftersom många projekt inte har registrerats. Därtill görs i databasen ingen åtskillnad mellan stora och små projekt, och några av lärosätena har sannolikt redovisat mer utförligt än andra.

Man bör därför vara försiktig att dra alltför långtgående slutsatser av siffrorna. Dock torde man kunna konstatera att de stora institutionernas dominans knappast övervärderas, snarare tvärtom.

Det senare gäller t.ex. Nordiska Asieninstitutet, NIAS, som endast finns med i databasen som ett enda projekt täckande hela regionen och samtliga ämnesområden, fastän institutionens projekt i nedbruten form är fler än 50. Detta innebär att skillnaderna mellan de stora universitetet och de övriga sannolikt är ännu större än vad siffrorna indikerar.

Tabell 9. Antalet samarbetsrelationer med institutioner i Öst- och Sydostasien inom olika ämnesområden vid Sveriges universitet och högskolor registrerade i SACPAD, april 1998.

	natvet & medicin teknik	samh- vet	huma- niora	gräns- över- skridande	ospec	totalt
Allmänna högskolor						
Lunds universitet	65	32	35	33	6	172
Göteborgs universitet	21	40	24	12	11	109
Uppsala universitet	30	18	40	5	3	99
Stockholms universitet	29	–	36	22	–	85
Umeå universitet	17	13	3	–	1	34
Linköpings universitet	8	7	1	4	10	30
Högskolan i Jönköping	–	–	4	–	–	4
Mälardalens högskola	1	–	–	3	–	4
Högskolan i Karlstad	1	–	1	–	1	3
Högskolan i Borås	–	–	1	–	1	2
Högskolan Dalarna	2	–	–	–	–	2
Högskolan i Växjö	–	–	–	–	–	2
Mitthögskolan	–	–	1	–	–	1
Högskolan i Skövde	1	–	–	–	–	1
Specialhögskolor						
Luleå tekniska universitet	36	–	1	–	–	37
KTH, Stockholm	34	–	–	–	2	36
Karol inst, Stockholm	6	24	–	–	1	31
Chalmers, Göteborg	21	–	4	–	1	26
SLU, Uppsala	14	–	–	–	3	17
Handels, Stockholm	–	–	11	–	–	11
TOTALT	286	134	162	79	40	716

Kommentar: Omfattar alla typer av samarbetsformer, benämnda "educational exchange", "project cooperation" och "research contacts". Naturvetenskap och teknik innefattar även lantbruksvetenskap.

Källa: Centre for Pacific Asia Studies, Stockholm. Swedish Academic Contacts with Pacific Asia Database (SACPAD), april 1998.

Tabell 10. Antalet samarbetsrelationer med olika länder i Öst- och Sydostasien vid Sveriges universitet och högskolor registrerade i SACPAD april 1998.

Östasien	
Japan	251
Kina	216
varav Hongkong	24
varav Tibet	2
Sydkorea	34
Taiwan	23
Totalt Östasien	524
Sydostasien	
Vietnam	65
Thailand	52
Singapore	29
Malaysia	28
Indonesien	26
Filippinerna	22
Laos	8
Kambodja	2
Brunei	–
Burma	–
Totalt Sydostasien	232
Totalt	756

Tabell 9 visar att högskolornas Asien-kontakter är mycket kraftigt koncentrerade till de fyra stora universiteten, som tillsammans med specialhögskolorna – Karolinska, KTH och Handels i Stockholm, SLU i Uppsala och Chalmers i Göteborg – står för nästan 85 procent av det registrerade samarbetet. Även om de Asien-relaterade verksamheterna ännu är av ringa omfattning jämfört med dem relaterade till Europa och USA, har de internationellt mer orienterade lärosätena de senaste åren börjat uppgradera regionen i sin strategiska planering. Detta har snabbt lett till påtagliga förstärkningar, som gör att Sverige har hunnit betydligt längre än våra nordiska grannländer.

En kortfattad översikt av aktiviteterna vid några av de större lärosätena kan i sammanhanget vara av intresse (översikten är ett utdrag ur det tidigare nämnda underlaget för UD:s asienstrategi):

Lunds universitet – som enligt uppgifterna i SACPAD är det lärosäte som har det mest omfattande samarbetet med Asien – inledde utbyggnaden av den Asien-relaterade verksamheten på allvar 1984, då ett program inrättade för Öst- och Sydöstasienstudier. Satsningen förstärktes 1994–1995, då universitetsledning och dekaner gjorde flera resor till regionen för att upprätta nya förbindelser. På denna grund sjuötsattes 1996 en strategisk Asien-plan syftande till en samlad insats för att etablera Lund som ett av Europas ledande universitet vad gäller utbildning och forskning om samt utbyte med de stillahavsasiatiska länderna.

Lund satsning erhöUll finansiellt stöd från regeringen i forskningspropositionen hösten 1996 till ett utvidgat Centrum för Öst- och Sydöstasienstudier. Det centrum är ett nätverksorgan med uppgift att samordna den Asien-verksamheten som bedrivs vid universitetets olika institutioner. Centrum stödjer särskilt forskning med samhällsvetenskaplig, ekonomisk och humanistisk inriktning, men skall även initiera och stimulera verksamhet inom andra områden, inte minst ämnesövergripande forskning. Centrum i Lund har även givits ett nationellt samordningsansvar, men det har ännu inte klarlagts hur denna uppgift skall genomföras.

Stockholms universitet resurser är koncentrerade till Östasien. Här bildades 1984 bildades ett Centrum för Stillahavsasienstudier avsett som ett samhällsvetenskapligt komplement till den sedan länge etablerade Institutionen för orientaliska språk. Detta centrum fick betydande resursförstärkningar av regeringen i forskningspropositionen 1991. Enheten har inte haft samordnande funktioner inom universitetet på samma sätt som i Lund. Innevarande år har Centrum – bl.a. som en reaktion på regeringens satsning i Lund – slagits samman med Institutionen för orientaliska språk och en strategisk utvecklingsplan har utarbetats för de kommande tre åren. Målsättningen är bl.a. att kraftigare länka den sammanslagna institutionen till annan Asien-relaterad verksamhet vid universitetet i syfte att skapa en kritisk massa, som kan bära upp en utvidgad Asien-verksamhet.

I Stockholm har även *Handelshögskolan* en förhållandevis omfattande Asien-verksamhet koncentrerad till dess European Institute for Japanese Studies, som bildades 1992. Detta institut har en internationell etablerad position på sitt område och har nyligen börjat utvidga sina aktiviteter också till Kina. I fokus för verksamheten står Japans och Östasiens ekonomier och

samhällen. Särskild vikt läggs även vid frågor som rör relationerna mellan Asien och Europa.

Vid *Göteborgs universitet* finns liksom i Lund ett Centrum för Öst- och Sydostasienstudier. Detta bildades i lös form 1985, fick institutionell status 1990 och har sedan 1996 ett praktiskt samordningsansvar för universitetets Asien-verksamhet i samarbete med det internationella sekretariatet. Centrums mandat utvidgades 1997 till att också inkludera Sydasiens. Enheten fyller en paraplyfunktion, som integrerar ett 30-tal lärare och forskare vid olika samhällsvetenskapliga och humanistiska institutioner samt Handelshögskolan.

Uppsala universitet har ingen samlande enhet för Asien-verksamheterna. Dessa hanteras decentraliserat vid de olika fakulteterna och institutionerna. Institutionen för freds- och konfliktforskning har t.ex. ett eget Sydostasien-program med fokus på internationella och regionala frågor och bedriver ett omfattande samarbete med olika institutioner såväl i Sydostasien som Sydasiens. I Uppsala finns också särskild forskningskompetens med inriktning mot Väst- och Centralasien.

Vid övriga universitet och specialhögskolor kan man notera ett stort antal kontakter i form av bl.a. bilaterala avtal. Ingen av högskolorna utöver de nu nämnda har dock en direkt regionalt inriktad forskning av någon större omfattning.

Forskningskontakter Sverige-Latinamerika

Latinamerika-institutet vid Stockholms universitet har gjort en kartläggning av forskningskontakterna mellan Sverige och Latinamerika under åren 1990–1995. Kartläggningen omfattar alla universitet i Sverige – fakulteter och forskningsinstitutioner – och deras kontakter med institutioner och forskare i Latinamerika och Västindien.

De 800 tillfrågade forskningsinstitutionerna ombads att specificera sina utbytesavtal med berörda institutioner, publicerade artiklar inom det forskningsområde man hade samarbete om, etc. Kontakterna definierades som internationellt kunskapsutbyte genom direkt samarbete, undervisning, seminarier, kurser eller handledning forskare emellan (inklusive doktorander). De

skulle ske individer emellan, eller mellan institutioner eller projekt. Regelbundenhet och kontinuitet i kontakterna har varit grundförutsättningar.

Kartläggningen visade att 177 svenska forskare hade regelbundna kontakter med Latinamerika i lika många forskningsprojekt. Antalet forskningskontakter uppgick till 432 och skedde i ett nätverk som omspände 130 forskningsinstitutioner i Sverige och 167 forskningsinstitutioner i Latinamerika.

Uppdelning på discipliner

Samarbetet mellan Sverige och Latinamerika domineras av naturvetenskaper i vid mening (teknologi, ekologi, lantbruksvetenskap och medicin). Samhällsvetenskaperna svarar för cirka 25 procent och humaniora för 16 procent.

Kontakterna med denna del av världen är koncentrerade till den södra delen av Latinamerika och till Nicaragua.

Fördelning på svenska forskningsinstitutioner

Universiteten i Stockholm, Göteborg, Lund och Uppsala har de största kontaktnäten. Men också vid Lantbruksuniversitetet, KTH och Karolinska institutet finns betydande aktiviteter. Två regionalt inriktade centra och institutioner för samhällsvetenskap och humaniora med specialisering på latinamerikanska frågor finns i form av Latinamerika-institutet vid Stockholms universitet och Iberoamerikanska institutet i Göteborg.

Bland forskningsinstitutioner utanför universiteten är särskilt de naturvetenskapligt inriktade framträdande. Främst bland dem är Naturhistoriska Museet och Smittskyddsinstitutet. I det första fallet är det fråga om projekt inom tropisk palynologi och zoologi, i det senare insekters spridning av virussjukdomar i Centralamerika.

Forskarna

Två tredjedelar av forskarna i Sverige är av svenskt ursprung. En av fyra är av latinamerikanskt eller spanskt ursprung. Några av dem har kommit som gästforskare medan andra har svenska examina. Av intresse att notera är att en del av dem som från latinamerikanska institutioner deltagit i forsknings-samarbetet är latinamerikanska forskare som återvänt hem efter ett antal års exil i Sverige.

Fördelning på länder i Latinamerika

Argentina, Chile, Uruguay, Nicaragua och Costa Rica tycks vara över-representerade medan Brasilien, Mexiko, Colombia, Venezuela och Peru tycks vara underrepresenterade i de svenska kontakterna. Den främsta förklaringen är att Argentina, Chile, Uruguay och Nicaragua tillsammans med Kuba fått mest stöd från SAREC under de senaste två decennierna. Det största antalet intellektuella i exil kommer från Chile, Argentina och Uruguay.

När det gäller Argentina finns starka historiska traditioner inom den akademiska världen. Oljeländer som Mexiko och Venezuela har varit av ringa eller intet intresse för SAREC. Den politiska och sociala oron i Colombia och Peru har otvivelaktigt begränsat forskningsintresset för dessa länder bland unga forskare.

Fördelning på forskningsinstitutioner i Latinamerika

Ungefär två tredjedelar, eller 278 av kontakterna, omfattar latinamerikanska universitet medan de återstående 111 berör självständiga institutioner. Mest kontakter – ungefär hälften av landets – har Universidad Nacional Autónoma de Nicaragua (UNAN) i Managua och León. I Uruguay står Universidad de la República i Montevideo för hälften av det landets kontakter och Universidad de Costa Rica för hälften av Costa Ricas.

De oberoende institutionerna har färre, mer enskilda kontakter men de är också mer spridda. Bara 12 institutioner har mer än en kontakt med Sverige och det mest intensiva samarbetet pågår med CIPAV i Colombia och IVIC (Instituto Venezolano de Investigación Científica) i Venezuela.

Finansiering

Ca två tredjedelar av projekten finansieras från en enda källa, där extern finansör är det vanligaste. Det är vanligast med svenska externa finansörer och det är nästan uteslutande SAREC. När det gäller samfinansiering spelar SAREC en betydelsefull roll, särskilt i projekt som samfinansieras av de berörda universitetsinstitutionerna. En mycket liten del av projekten har flera olika finansieringskällor. Ännu färre finansieras av enskilda internationella organisationer som WHO, EU och i några fall latinamerikanska institutioner.

Riktningen på kontakterna

Kontakterna är på det stora hela ömsesidiga, dvs består av ömsesidigt vetenskapligt samarbete mellan forskare i särskilda forskningsprojekt. 25 procent är dock envägskontakter som främst går från Sverige till Latinamerika.

Internationellt inriktad utbildning – nuläget

Allmän översikt

Att definiera vad som menas med en internationellt inriktad utbildning är lika svårt som att bestämma vad som menas med ”globalt inriktad forskning”. Höskoleverket utgår från att all utbildning vid universitet och högskolor är i någon betydelse internationellt inriktad. Detta antagande bekräftas också av de redovisningar som gjorts av universitet och högskolor i samband med verkets kvalitetsgranskningar och examensrättsprövningar, där frågan om högskolornas internationalisering varit en stående punkt på dagordningen.

Därutöver har Höskoleverket med anledning av detta utredningsuppdrag fått ta del av en rad konkreta exempel på en internationaliserad grundutbildning. Av den framgår att internationaliseringen gäller såväl utbildningens innehåll som dess former. Många utbildningar innehåller litteratur om globala frågor eller uppmuntrar uppsatser och examensarbeten inom området. Andra har lagt in en utlandsvistelse som en del av studiekursen. Det kan gälla utbildningar i miljömedicin eller reglerteknik, astronomi eller teologi. Botswana, Sri Lanka, Chile och Indien är exempel på länder som är mål för regelbundna studieresor inom ett antal utbildningar vid svenska högskolor.

Ett antal utbildningar är också nära knutna till olika internationellt inriktade forsknings- och utbildningsmiljöer vid svenska universitet. Som exempel på sådana akademiska miljöer kan nämnas Kollegiet för utvecklingsforskning vid Uppsala universitet, institutionen för freds- och utvecklingsfrågor vid Göteborgs universitet (PADRIGU), Institutionen för freds- och konfliktforskning i Uppsala, Institutionen för internationell hälsa i Uppsala, Institutionerna för internationell ekonomi respektive internationell pedagogik i Stockholm. Många fler exempel finns.

Det som tas upp i den korta översikten i detta avsnitt begränsas dock till utbildningar som mera direkt handlar om det som i kapitel 4 ovan kallats för ”tillträdeskunskaper” respektive ”regionkunskaper”. Det rör då i första hand språkutbildningar och regionalt inriktade utbildningar.

Kortfattad inventering av ämnesspecifika utbildningar

Nedan följer en sammanställning av den inventering som Högskoleverket gjort av språkkurser och av s.k. regionutbildningar med anknytning till länder utanför Europa och Nordamerika.

För den som vill ha en mer detaljerade uppgifter rekommenderas Högskoleverkets databas ASKen som innehåller en förteckning över alla kurser och utbildningsprogram inom den svenska högskolen. Den finns på Internet under adress: <http://www.asken.hsv.se>.

Det bör dock första nämnas att Högskoleverket tidigare har gjort följande sammanställningar som delvis bygger på material från ASKen, delvis på specialriktade enkäter till universitet och högskolor. Dessa inventeringar finns också tillgängliga via Internet.

- En översikt av pågående utbildning med u-landsinriktning.
- En översikt av språkkurser och regionutbildningar med anknytning till Afrika, Asien och Latinamerika.
- Högskolekurser med inriktning mot etniska frågor.

Språkutbildningar

Vid de fyra stora universiteten kan man sammantaget hitta utbildningar i följande språk:

Arabiska, hebreiska, hindi, indonesiska, iranska språk, japanska, kinesiska, koreanska, kurdiska, portugisiska, sanskrit, spanska, swahili, tamil, och thai.

Som framgår av ovanstående lista finns det få afrikanska språk som man kan läsa i Sverige. På Göteborgs universitet ger man en 20-poängskurs om afrikanska språk. Kursen ger bland annat kunskaper om språksituationen i Afrika.

I Latinamerika används spanska respektive portugisiska som officiella språk och båda kan studeras i Sverige. Däremot kan man inte läsa något av de språk som talas av olika ursprungsfolk i Latinamerika.

Bland de asiatiska språken kan man i Sverige t.ex. inte läsa vietnamesiska trots de många åren av svensk-vietnamesiskt samarbete. Man kan heller inte

studera språk som burmesiska eller khmer. Höskoleverket återkommer senare i denna rapport till frågan hur studier i några strategiskt viktiga främmande språk skall kunna främjas.

Regionutbildningar

Det finns idag en flora av kurser och program med inriktning mot förhållandena i Afrika, Asien och Latinamerika. Även på detta område är det de fyra stora universiteten som är dominerande. De flesta programmen kombinerar regionkunskap med språkutbildning men det finns även andra typer av program där kunskapen om religionen är avgörande, t.ex. islamologi vid Lunds universitet. Vidare har man vid Handelshögskolan i Stockholm och Handelshögskolan vid Göteborgs universitet valt att integrera ekonomutbildning med studier i japanska språket och kurser om förhållandena i Japan.

Nedan följer fler exempel på program. Listan är inte fullständig utan syftar endast till att ge en skissartad bild av utbudet.

Vid Stockholms universitet finns Östasienlinjen och vid Lunds universitet finns Öst- och sydöstasienlinjen. Båda dessa linjer kombineras med språkstudier och leder fram till en examen. Orientalistikprogrammet på 160 poäng vid Uppsala universitet är inriktat på språkliga och kulturella förhållanden i Mellanöstern, Nordafrika och Centralasien.

Alla de stora universiteten har program med inriktning mot arabvärlden. Vid Göteborgs universitet och Stockholms universitet finns kurser i Latinamerikakunskap upp till och med 40-poängsnivå. Göteborg har även 40 poäng Mellanösternkunskap. Däremot finns det ingen regionutbildning som heter Afrikakunskap. Det finns dock dock kurser inom vissa ämnen, som t.ex. statskunskap, nationalekonomi, religionshistoria, m.fl. som handlar om den afrikanska kontinenten.

Förutom dessa s.k. regionutbildningar är det inom ett flertal ämnesområden möjligt att fördjupa sina kunskaper om en region eller ett land. Exempel på sådana ämnesområden är, förutom de tidigare nämnda, u-landskunskap, internationella relationer, kulturgeografi, geografi, ekonomisk historia, socialantropologi, m.fl.

Några generella slutsatser av tidigare kapitel

- Det behövs en perspektivförskjutning i sättet att se på Sverige i förhållande till omvärlden. Sverige behöver världen mer än världen behöver Sverige. Mot den bakgrunden måste vi kraftigt och målmedvetet öka vår internationella kompetens.
- Ett ökat internationellt samarbete är nödvändigt för lösningen av de stora globala problemen. Universitet och högskolor har en absolut central roll att spela i detta sammanhang, både som ägare och förmedlare av kunskap och kompetens och som centra för värderingsdiskussioner.
- Ett verkligt utbyte av kunskaper måste ske mellan länder, oavsett s.k. utvecklingsnivå. I det utbytet är Sverige lika mycket mottagare som givare. Det behövs en mental omställning som gör oss öppna för de lärdomar som andra kulturer och traditioner kan ge oss.
- Inför den förändrade omvärlden behöver universitet och högskolor medverka till skapande av ökad internationell kompetens genom att förmedla ”tillträdeskunskaper” (språk m.m.), ”regionkunskaper” (kunskaper om kultur, religion, samhällssystem) och ”kunskaper om de globala sammanhangen” (livsmedelsförsörjning, befolkningsfrågor, klimatförändring, hälsa m.m.).
- Mångfalden av och komplexiteten i omvärldsfaktorerna gör att kraven på ökad internationell medvetenhet berör alla utbildningar inom högskolan.
- Högskolornas internationella verksamhet har expanderat kraftigt sedan mitten av 1970-talet. Forskningskontakter och studentutbyte gäller dock i övervägande grad länderna i Europa och Nordamerika.
- Av studenter som på egen hand reser utomlands är det ca 3 procent som valt att studera i Afrika, Asien eller Latinamerika.

- Trots det rådande forsknings- och samarbetsmönstret finns det ett antal universitet och högskolor som innehåller relativt starka forskningsmiljöer med inriktning mot världen utanför Europa och Nordamerika. Även vid några av de mindre högskolorna finns intressanta internationella aktiviteter av detta slag.
- Sida är en mycket starkt dominerande extern finansiär när det gäller svensk forskning med inriktning mot u-länderna.
- Externa anslag för forskning riktad mot det för utredningen aktuella området har ökat, främst genom Sidas ökade anslag för svensk forskning, HSFRs satsning på Asien och STINTs anslag för forsknings-samarbete. Det är dock fortfarande en mycket liten del av svenska forskningsanslag som ägnas åt Afrika, Asien och Latinamerika.
- Den externt finansierade forskningen med inriktning på Latinamerika är påtagligt mycket mindre än motsvarande forskning med inriktning på Afrika och Asien.
- De senaste åren har svenska resurser, vid sidan av medel från bistånds-sektorn, avsatts för strategisk kontakt- och kunskapsutveckling i samarbete med u-länder.
- De sammanställningar som redovisats kring forskning och kontakter med Afrika, Asien och Latinamerika visar att de externa anslagen starkt koncentrerade till de fyra största universiteten samt Sveriges lantbruks-universitet, Karolinska institutet och Kungliga tekniska högskolan.

En mer internationaliserad grundutbildning – förslag

Högskoleverkets ställningstagande i huvuddrag

- Högskoleverket föreslår att universitet och högskolor får i uppdrag av regeringen att överväga hur de kan ta ett ökat ansvar för internationalisering mot världen utanför Europa och Nordamerika. Verket är berett att medverka i uppföljningen av ett sådant uppdrag.
- Kvalificerade områdesstudier bör stärkas när det gäller världen utanför OECD-området. En särskild Afrikafond kan därvid vara ett stöd
- Språkstudier bör på olika sätt underlättas och Högskoleverket tillstyrker HSFRs förslag om ökade resurser för nyetablering av en rad språk.
- Högskoleverket vill se en ökad mobilitet av studenter och lärare i förhållande till världen utanför Europa och Nordamerika och föreslår därför tillsammans med Sida ett nytt utbytesprogram – Linnaeus.
- Högskoleverket välkomnar Sidas förslag att öka MFS-programmet med dess inriktning på kvalificerade studier i bl.a. utvecklingsländerna.
- Möjligheterna till ett svenskt stipendieprogram för utländska studerande på postgraduate-nivå bör utredas.
- Invandrades kunskaper bör, enligt Högskoleverkets uppfattning, tas bättre tillvara inom högskolesystemet i syfte att stärka Sveriges internationella kompetens.

Styrning och finansiering

Högskoleverket har tidigare i denna rapport konstaterat att de förändringsprocesser som pågår i vår omvärld måste få ett starkare genomslag i all högskoleutbildning i Sverige. Behovet av en stärkt internationell kompetens för 2000-talet kräver att man inom alla utbildningsprogram tänker igenom hur den egna undervisningen kan ge fler och bättre redskap när det gäller att både ta till sig den internationella kunskapsproduktionen och att ge egna bidrag till samarbetet med andra länder.

I ett decentraliserat högskolesystem finns det bl.a. följande möjligheter att på nationell nivå påverka internationaliseringen av grundutbildningen:

- de allmänna utbildningsuppdragen,
- examensordningen,
- särskilda uppdrag mot särskild betalning (särskilda språkplatser etc.),
- utvecklingsmedel till särskilda ändamål som fördelas genom Högskoleverket,
- medel till informationsutbyte och nätverk,
- stipendier för studier utomlands,
- stipendier för utländska studerande i Sverige.

När det gäller att främja en internationalisering av högskoleutbildningen skulle det i princip vara möjligt att använda sig av alla dessa vägar. I regeringens uppdrag till Högskoleverket ligger dock en begränsning i det faktum att nya utgifter måste balanseras av besparingar på andra håll inom det aktuella utgiftsområdet.

En möjlig finansiering utanför utgiftsområdet utgörs av att Sida i flera fall markerat en vilja att vara med och finansiera några av nedanstående förslag. I andra fall bör en finansiering kunna ske inom ramen för den särskilda småämnresurs som HSFR nyligen begärt i samband med redovisningen av den s.k. småämnutredningen. Svenska Institutet och STINT har också uttalat en vilja att delta i arbetet med en vidgad internationalisering.

Det är dock enligt verkets uppfattning angeläget att universitet och högskolor därutöver gör de prioriteringar och omdispositioner som kan fordras för att stärka den internationellt inriktade utbildningen och kompetensutvecklingen med avseende på länder utanför Europa och Nordamerika.

Uppdrag till universitet och högskolor

- *Regeringen bör uppdra åt universitet och högskolor att redovisa förslag som gäller en vidare internationalisering av grundutbildningen inom alla ämnesområden.*

Det viktigaste när det gäller grundutbildningens internationalisering är att ett vidare globalt perspektiv får genomsyra alla utbildningar. Det är därför

viktigt att ledningarna för universitet och högskolor tar ett stort ansvar för den nyorientering som enligt Högskoleverkets uppfattning behövs i detta avseende. Internationalisering av utbildningen måste vara en viktig del av högskolans eget ansvar och inte något som enbart ankommer på enskilda engagerade lärare.

Mot bakgrund av frågans vikt borde det vara angeläget att högskolorna får i uppdrag av regeringen att överväga hur en starkare internationalisering mot världen utanför Europa och Nordamerika kan ske när det gäller grundutbildningen.

Högskoleverket är för sin del berett att medverka i en uppföljning av ett sådant uppdrag.

Åtgärder för förstärkta regionkunskaper

- *Kvalificerade områdesstudier – inklusive språkstudier – bör stärkas.*

De flesta småämnen representerar traditionella discipliner, men till denna kategori hör också ett mindre antal ämnen som representerar s.k. områdesstudier, vilka är gränsöverskridande i förhållande till de traditionella disciplinerna. Exempel på sådana ämnen är östeuropakunskap och mellanösternkunskap, men också östasienlinjerna vid universiteten i Lund och Uppsala är exempel på just områdesstudier. Flera språkämnen torde under senare år också ha fått allt större inslag i denna riktning.

Ökade satsningar på tvärvetenskapliga studier av geografiska regioner kan bidra till upprättandet av en kritisk massa i vissa småämnen.

HSFR har också tagit upp frågan om stöd till sådana studier i den ”småämnesutredning” som nyligen lämnats till regeringen och Högskoleverket tillstyrker en ökad satsning som kan finansieras av en eventuell särskild småämnesresurs.

HSFR har i sin utredning vidare konstaterat att det finns problem i språkutbildningen när det gäller att förena träning i praktisk språkfärdighet med vetenskapliga studier av språket inom grundutbildningen.

Ett sätt att angripa problemet är enligt HSFR att inrätta språkcentra till vilka undervisningen i praktisk språkfärdighet kunde koncentreras. Sådana centra kunde med fördel samordnas med de lärostudier eller språklaboratorier som redan finns. Till centret skulle vara knuten språkpedagogisk expertis som kunde bidra till en höjning av den pedagogiska nivån på språkundervisningen. Lärare skulle rekryteras huvudsakligen på basis av pedagogiska kvalifikationer.

De språkcentra som föreslås skulle kunna ha en stor betydelse inte minst när det gäller utbildningen i språk som inte tillhör de stora skolspråken.

HSFR har i utredningen föreslagit att regeringen uppdrar åt Högskoleverket att närmare utreda förutsättningarna för att inrätta sådana centra.

Högskoleverket återkommer i kapitel 11 till den områdesinriktade forskningen. Forskning och utbildning inriktad mot geografiska områden är en mycket aktuell fråga i den internationella akademiska diskussionen men den fordrar mer överväganden än vad som kunnat ske inom ramen för den nu aktuella utredningens begränsade tidsram. Verket är dock berett att tillsammans med andra intressenter medverka i en fortsatt utredning om area-studier och deras förhållande till de föreslagna språkcentra.

Denna fråga bör också ses i relation till de förslag om en stärkt ställning för vissa språk som förts fram av småämnesutredningen. HSFR har där konstaterat att uppsvinget för kinesiska och andra asiatiska språk som japanska och koreanska hänger nära samman med Östasiens tilltagande ekonomiska och politiska betydelse i världen. Det rikskinesiska språket – mandarin – håller nu tydligt på att inta positionen som det viktigaste andra språket i Asien vid sidan av engelskan. En rad skäl talar för att Sverige bör satsa mer än hittills på studier och forskning i asiatiska språk och om Asien. Även studier av arabvärldens och Indiens språk och kulturer är viktiga med hänsyn till materiella såväl som kulturella värden.

Vietnamesiska är ett viktigt asiatiskt språk som överhuvudtaget inte finns representerat vid svenska universitet, vilket är anmärkningsvärt med tanke på Sveriges engagemang i Vietnam sedan mer än 20 år tillbaka.

Viss undervisning i turkiska bedrivs vid universitetet i Uppsala, men med tanke på turkiskans betydelse som invandrarspråk och viktiga ställning i den

iranska kulturkretsen vore det enligt HSFR önskvärt att ämnet tillfördes resurser så att det kunde etableras som professorsämne.

Högskoleverket instämmer i HSFRs synpunkter och förutsätter att nyetablering i språk som de ovan nämnda kan ske genom finansiering via den föreslagna småämnesresursen i förening med lokala omprioriteringar.

- *Utbildning på främmande språk bör uppmuntras.*

Undervisning på engelska har genom utbytesverksamheten av nödvändighet blivit vanligare under senare år. En sammanställning som Svenska Institutet gör varje år visar på ett växande antal kurser vid i stort sett alla högskolor.

För att göra studier i Sverige mer attraktiva för studenter från de nu aktuella länderna och även inom utbytesprogram med Europa och Nordamerika är det ändå nödvändigt att kursutbudet utökas. Det är samtidigt viktigt att använda lärare som själva är villiga och har goda förutsättningar att på ett naturligt sätt undervisa på engelska. De bör förberedas och få möjligheter till effektiv språkträning innan undervisningen påbörjas.

För ett utbyte med franskspråkiga länder i Afrika eller med länder i Latinamerika kan undervisning på franska och spanska komma att aktualiseras i framtiden.

- *Reglerna för studiestöd bör medge t.ex. studier av världsspråk som engelska, franska och spanska i länder utanför Europa och Nordamerika.*

Tillämpningen av studiestödssystemet försvårar idag vissa typer av studier och det gäller framför allt språkstudier i länder utanför Europa. Problemen beror inte på de regler som fastställts av statsmakterna utan på att Centrala studiestödsnämnden (CSN) av delvis historiska skäl gått på en restriktiv linje när det gäller beviljande av studiemedel.

Enligt CSNs föreskrifter och allmänna råd om studiemedel för studier utom riket (CSNFS 1997:3) begränsas studier i *europiska språk* normalt till Europa. Det betyder att bara om det finns särskilda skäl kan t.ex. spanska studeras i ett annat spansktalande land än Spanien. Det går således alldeles utmärkt att följa en reguljär högskoleutbildning i ett latinamerikanskt land

utan särskilda skäl men inte att studera spanska för att lära känna språket och kulturen i just det landet.

När det gäller *utomeuropeiska språk* krävs grundläggande kunskaper i språket och endast i undantagsfall kan en studerande få studiemedel utan att uppfylla detta krav. Dessa regler utgör klara hinder för en ökad rörlighet i riktning mot Afrika, Asien och Latinamerika och bör enligt Högskoleverkets uppfattning så långt som möjligt undanröjas.

Språkstudier i ett land där språket talas officiellt ger så mycket mer än just de språkliga färdigheterna. Man får kunskaper om landets kultur och samhällsförhållanden och sammantaget skapas en kulturkompetens som är nyckeln till ett relevant socialt förhållningssätt.

Trots de utfärdade bestämmelserna gör CSN redan idag undantag i välmotiverade fall och Högskoleverket fortsätter diskussionerna med CSN för att främja en fortsatt utveckling i den riktning som ovan skisserats.

- *Sidas förslag om en Afrika-fond tillstyrks.*

UDs Afrikautredning pekar särskilt på behovet att bredda kontakterna med Afrika och att främja sådana kontakter. Samarbete med Afrika har delvis kommit i skymundan i förhållande till de ökade kontakterna inom Europa. Intresset är fortfarande relativt stort, vilket illustreras av mängden ansökningar om anslag från Sidas program för svensk u-landsforskning och intresset för MFS-stipendier. De internationella sekretariaten har också uttryckt ett starkt intresse för att i högre grad kunna utnyttja de kontakter som etablerats för en bredare internationalisering med fokus på Afrika.

Flera projekt har under senare år startats för att främja kontakter med Afrika. Umeå universitet har t.ex. valt att satsa på biståndslänkande insatser vid universitet i Harare, medan Linköping satsat brett på internationella aktiviteter vid det egna universitet. Lund har varit aktivt i det internationella nätverket Unitwin for Southern Africa.

Bland annat dessa erfarenheter pekar på viktiga möjligheter att i högre grad ta till vara de Afrikakontakter som tillförs universitet och högskolor, främst genom utvecklingssamarbetet, men även på annat sätt. Liksom fröet till högskolans allmänna internationalisering såddes med anslag från en särskild

fond för ca 20 år sedan skulle en särskild Afrikafond kunna bidra till att kontakter med Afrika blev en angelägenhet för högskolan.

Fonden skulle enligt Sidas förslag i första hand användas för att bättre nyttja existerande kontakter i grundutbildningen och förvaltas av Högskoleverket med Sida som deltagare i en referensgrupp. Anslag skulle beviljas till enskilda projekt eller till ett lokalt handlingsprogram. Anslaget skulle också kunna utnyttjas för att finansiera Afrikaorienterade kurser inom grundutbildningen i olika ämnen. Sida föreslår ett årligt anslag om 10 milj kr, varav Sida bidrar med 5 milj kr under förutsättning av att motfinansiering ordnas på motsvarande nivå.

Åtgärder för ökad internationell mobilitet

- *Utbytesprogram för lärare och studenter inriktad mot världen utanför Europa och Nordamerika föreslås bli inrättat.*

De senaste årens erfarenheter av formella utbytesprogram har varit mycket positiva. Erasmus har redan blivit en europeisk institution. Nordplus har också varit ett framgångsrikt projekt inom det nordiska samarbetets ram. Högskoleverkets lärarutbytesprogram har under ett antal år också varit ett betydelsefullt inslag i den svenska högskolans internationalisering.

De hittillsvarande programmen har dock i huvudsak varit begränsade till Europa. Det finns ett antal EU-program för akademisk samverkan med bl.a. Mellanöstern, Latinamerika och Kina men den faktiska utbytesdelen i dessa program har varit ytterst begränsad. Det finns därför starka skäl för att stärka utbytet med världen utanför de mest etablerade programområdena

Högskoleverket och Sida föreslår därför gemensamt ett nytt utbytesprogram för studenter och lärare med världen utanför Europa och Nordamerika. Eftersom det kan behövas särskilda incitament för att kompensera de extra kostnaderna för deltagarna i ett sådant utbyte innebär förslaget att särskilda Sida-stipendier skall kunna ges till deltagarna.

Programmet, som fått namnet *Linnaeus* syftar till att svenska studenter och lärare skall kunna tillbringa en eller ett par terminer vid en utländsk högskola. Det skall också möjliggöra utbyte i motsatt riktning.

Högskoleverket har noterat att universitet och högskolor under senare år gjort betydande satsningar på internationella sekretariat som spelat en viktig roll i främjandet och hanteringen av de existerande programmen. Verket utgår från att de skall kunna spela motsvarande roll också i detta nya sammanhang.

En mer detaljerad presentation av Linnaeus finns i följande kapitel.

- *MFS-programmet bör utvidgas.*

Utöver Svenska Institutets stipendiatprogram för både svenskar och utlänningar har Sidas MFS-program (Minor Field Studies) varit en viktig del av svenska studenters möjligheter till erfarenhetsutbyte med det svenska biståndets samarbetsländer. Intresset för globala utvecklingsfrågor har under 1990-talet ökat bland studenterna. Allt fler söker MFS-stipendier och andra stipendier för vistelse i länder utanför Europa och Nordamerika.

Sida har i budgetunderlaget för 1999 föreslagit en utökning av MFS-programmet från 22 miljoner till 30 miljoner. En översyn av programmet har inletts för att bättre anpassa det till önskemål och möjligheter inom högskolan. Forsknings-MFS och MFS-program ”i retur” för studerande i de länder som besöks tillhör önskemål som framkommit i detta utredningsarbete.

Högskoleverket ser den föreslagna utvidgningen som ett värdefullt tillskott när det gäller svenska studerandes möjligheter till internationell mobilitet.

Andra åtgärder för en vidgad internationalisering

- *Särskild uppmärksamhet bör ges åt lärarutbildningen.*

Med tanke på spridningseffekterna till andra delar av utbildningssystemet, främst gymnasieskolan, föreslår Högskoleverket att särskilda ansträngningar görs för att främja internationella perspektiv inom lärarutbildningen.

Eftersom den sittande Lärarutbildningskommittén aktivt arbetar med frågorna om lärarutbildningens internationalisering lägger Högskoleverket i detta sammanhang inte fram några egna förslag.

Utöver högskolornas egna insatser för att de internationella perspektiven skall genomsyra innehåll och idéer i utbildningen, vill verket dock förorda att de utbildningsansvariga tar vara på de möjligheter som kan finnas inom ramen för Linnaeus-programmet. De positiva erfarenheter av internationellt utbyte som redan idag finns inom lärarutbildningarna på flera orter skulle därigenom kunna få en ytterligare spridning. I utredningens diskussioner har t. ex. nämnts möjligheterna av en internationellt inriktad variant av några lärarutbildningar som skulle kunna genomföras med hjälp av de aviserade Sida-stipendierna.

- *Frågan om ett stipendieprogram på postgraduate-nivå bör utredas vidare.*

Allt fler kurser erbjuds på engelska för utländska studerande. Detta underlättar dels för utbytesprogram (av typ Linnaeus) och gör det allmänt enklare att välkomna studerande från andra länder. En rad masterskurser med internationell inriktning har som tidigare nämnts också inrättats. Detta får internationaliseringseffekter genom att utländska studenter läser tillsammans med de svenska och det lägger grunden för långsiktiga kontakter med omvärlden. Universitet och högskolor satsar betydande egna resurser i dessa program.

STINT och Svenska institutet bidrar med studiefinansiering av sammanlagt drygt 200 studerande på postgraduate-nivå. Motiven för högskolornas satsningar inom detta område är, till skillnad från situationen i länder som systematiskt säljer utbildningsplatser, snarare akademiska än ekonomiska.

Frågan om ett mera organiserat program för att ta emot utländska studerande har rests inom utredningen och det har bl.a. påpekats att ett land som Norge i det här avseendet lägger ned betydande belopp. Såväl möjligheten av ett mera omfattande stipendieprogram som möjligheten till avgiftsfinansiering har diskuterats.

Högskoleverket föreslår att regeringen i särskild ordning låter utreda formerna för ett eventuellt stipendieprogram för studerande på postgraduate-nivå.

- *Utbildning kring demokrati och mänskliga rättigheter bör få en fastare struktur.*

I redovisningen av regeringsuppdraget om högskoleutbildning i Demokrati och mänskliga rättigheter kommer en rad åtgärder att föreslås för att ge Mänskliga rättigheter en starkare ställning inom den svenska högskolan. Högskoleverket ser en utveckling av detta område som mycket angelägen och instämmer i de utredningsförslag som verket underhand tagit del av.

Till detta skulle Högskoleverket vilja foga ett förslag för att möta näringslivets växande behov av *praktiskt inriktad utbildning* inom området. En sådan utbildning skulle till sitt innehåll kunna bestå av kunskap om relevanta internationella instrument, men även kunskap om hur dessa tillämpas på de enskilda arbetsplatserna.

Det finns enligt vad som framkommit i verkets utredningsarbete ett stort behov av kunskap inom näringslivet om hur de olika internationella instrumenten fungerar, kunskap om vilka krav som ställs på arbetsgivare och vilka krav som ställs på stater osv. Till detta bör även komma studier av aktuella fall där mänskliga rättigheter kränkts eller varit ämne för debatt. Internationellt finns stor erfarenhet av dessa frågor. Utbildningen kan lämpligen genomföras som uppdragsutbildning.

- *Invandrades kunskaper bör bättre tas tillvara.*

Sveriges invandrargrupper tillför landet en i många avseenden internationell kompetens. Den tas dåligt tillvara i flera avseenden.

Det första är att många med kvalificerade utbildningar från andra länder har svårt att få erkännande för sina meriter och därmed också svårt att få adekvat arbete. Trots de värderingar av utländska akademiska utbildningar som Högskoleverket gör finns det många som aldrig får möjlighet att använda sina kunskaper.

Också den andra generationens invandrare som kanske genomgått svensk gymnasieskola och samtidigt talar ett hemspråk som t.ex. arabiska, turkiska eller hindi flytande är en outnyttjad resurs. Här skulle universitet och högskolor kunna bidra till samhällets – och inte minst näringslivets – internationalisering genom att i vissa fall inrätta särskilda grupper för särskilt språkkunniga inom t.ex. ekonom- och ingenjörsutbildningar. Ett sådant arrangemang är möjligt genom att den enskilde studenten får möjlighet att vid urvalet åberopa särskilda skäl med hänvisning till att högskolan erbjuder utbildning med en profil som vänder sig till vissa grupper.

- *Klarare regler för tillgodoräknande av studieperioder utomlands bör utarbetas.*

Högskolorna bör i högre utsträckning än idag tillåta att poäng för studier och projektarbete utomlands får tillgodoräknas i utbildningen. En student som inte tillåts tillgodoräkna studier utomlands i sin svenska utbildning, kan få problem att erhålla studiemedel och därmed hindras i sina föresatser. Det är därför viktigt att så långt möjligt lika regler tillämpas vid alla universitet och högskolor när det gäller tillgodoräknande av studier och projektarbete utomlands.

Högskoleverket har fått i uppdrag av regeringen att undersöka hur universitet och högskolor tillämpar regler om tillgodoräknande och kommer hösten 1998 att redovisa sitt ställningstagande i frågan.

- *Ytterligare förslag från Sida för att stärka internationaliseringen av grundutbildningen.*

Under utredningsarbetet har Sida utvecklat ytterligare ett antal förslag utöver de tidigare nämnda. Förslagen har också redovisats i verkets budgetunderlag för 1999.

A) TVÄRVETENSKAPLIGA SOMMARKURSER MED INRIKTNING MOT GLOBALA FRÅGOR

Universitet och högskolor har under många år anordnat sommarundervisning för studenter. Uppsala universitets studentkår har framhållit att det kursutbud som erbjuds inom ramen för Sommaruniversitetet drastiskt har skurits ned. Av tidigare erfarenheter att döma finns det en efterfrågan, som kunde mötas på detta sätt. Möjlighet till fältstudier kunde ytterligare öka intresset. E.n. finns inga särskilda medel avsatta för sådana kurser men den föreslagna Afrikafonden skulle kunna svara mot ett sådant behov.

B) FORTBILDNING INOM GLOBALA UTVECKLINGSFRÅGOR FÖR UNIVERSITETS- LÄRARE

Utbildningen syftar till att ge ökad kompetens att behandla globala utvecklingsfrågor inom det egna ämnesområdet, samt att skapa kontakt mellan lärare från olika högskolor. Särskilda insatser riktade mot lärarutbildningarna är ett nyckelområde. Ett annat område som borde

prioriteras är den rättsvetenskapliga grundutbildningen – med främmande rättssystem och frågor kring mänskliga rättigheter i fokus.

Sida har räknat med att anslå totalt 1,5 milj kronor för ändamålet

C) SKAPANDE AV IT-NÄTVERK FÖR GRUNDUTBILDNINGEN KRING GLOBALA UTVECKLINGSFRÅGOR

Sida har under utredningsarbetet förklarat sig berett att tillsammans med intresserade vid universitet och högskolor delta i etablerandet av ett IT-nätverk kring globala utvecklingsfrågor. Det handlar om utvecklande av webbsidor, sändlistor, diskussionsgrupper m.m. Målgruppen är högskolelärare med intresse för globala utvecklingsfrågor, studerande inom lärarutbildningen m fl. Sida är berett att svara för en viss finansiering också av detta

Student- och lärarutbytesprogrammet *Linnaeus*

Som framgått av föregående kapitel föreslår Högskoleverket och Sida gemensamt inrättandet av ett program för student- och lärarutbyte: Linnaeus. Programmet har fått sitt namn efter Carl von Linné, som skickade ut flera av sina främsta lärjungar på forsknings- och insamlingsresor till Afrika, Asien och Latinamerika för att lära mer om deras natur, kultur och språk. Tanken är ge dagens lärare och studenter möjlighet att i samma anda som Linnés lärjungar på plats kunna lära om förhållandena i länder utanför vår egen del av världen.

Bakgrund

Sida har i sitt budgetunderlag för budgetåret 1999 föreslagit att medel avsätts för ett stipendieprogram som skall möjliggöra ett utbyte av lärare och studenter mellan Sverige och länder utanför Europa och Nordamerika.

Sida pekar i sitt förslag på att erfarenheterna av Erasmusprogrammet visat på värdet av ett organiserat utbyte för att öppna kanaler och skapa exempel som sedan också kan följas av utbyten på egen hand. På liknande sätt skulle ett utbyte med andra länder kunna stimuleras. Mot denna bakgrund föreslår Sida att ett program inrättas för ökade kontakter med universitet i länderna utom OECD. Vidare föreslås att Sida bidrar med anslag för Sida-stipendier.

Motiv för ett nytt utbytesprogram

Sedan 1989, när de svenska studiemedelsreglerna för studier utanför Norden liberaliserades, och 1992 när Sverige kom med i Erasmus, EUs samarbetsprogram för universitet och högskolor, har internationaliseringsarbetet kraftigt utvidgats. EU-programmen har flera komponenter med fokus på studerandeutbyte. De har lett till att rutiner och stöd för utlandsstudier utvecklats och därmed till en omfattande expansion av denna verksamhet.

På två decennier har uppfattningen om grundutbildningens internationalisering förändrats *från kuriosa till kvalitet*. Universitet och högskolor har

inrättat särskilda sekretariat för att stödja internationella utbytes- och samarbetsprogram. Samtidigt har, som tidigare konstaterats, tyngdpunkten lagts på samarbete inom Europa och med Nordamerika.

Utbytesprogrammet *Linnaeus*

Det övergripande målet för *Linnaeus* är att kunskapen om och förståelsen för länderna utanför Europa och Nordamerika skall öka i Sverige och att kunskapen om och förståelsen för Sverige skall öka i de aktuella länderna.

Syftet med *Linnaeus* är att stärka den svenska högskoleutbildningens samarbete med och kunskap om länder i Afrika, Asien och Latinamerika genom att

- stimulera svenska studenter att välja att studera en till två terminer i ett annat språk- och kulturområde än de vanligast förekommande,
- bidra till utveckling av språkkunskaper eller special kunskaper (riktade studier) bland svenska studenter,
- ge utländska studenter möjlighet att studera en till två terminer i Sverige,
- möjliggöra för svensk lärare att verka i ett annat språk- och kulturområde än det han/hon är eller har varit verksam i,
- ge svenska studenter tillfälle att få undervisning av en utländsk lärare från någon av dessa regioner.

Det nya programmet bör kunna etableras 1999. Under hösten 1998 borde intresseanmälan göras så att man redan under våren 1999 kan fördela de första anslagen till inledande kontakter i syfte att bygga upp institutionella nätverk.

Ett begränsat antal studenter bör samtidigt kunna åka ut inom ramen för sedan tidigare etablerade kontakter. Från vårterminen 2000 bör antalet utresande studenter successivt öka. En målsättning bör vara att inom tre år, dvs. år 2001, antalet studenter som söker sig till länder utom OECD har fördubblats från nuvarande ca 600 till 1 200 samtidigt som ca 600 gäststuderande från samarbetande institutioner tas emot i Sverige.

Programmets uppbyggnad

Stöd till att främja rörlighet för lärare och studenter: Det är viktigt att betona att lärarutbytet måste föregå studentutbyte bland annat för att den svenska

högskolan skall kunna fastställa akademisk status hos utbytande universitet. Målet är ju att de svenska studenterna skall få tillgodoräkna sina studier för examen i Sverige.

Lärarytbytet inom Linnaeus vänder sig till de lärare som främst tjänstgör i den akademiska grundutbildningen. Både den svenska och den utländska läraren skall fullgöra sin tjänstgöring inom grundutbildningen under utbytet.

Studentutbytet skall öka möjligheterna för svenska studenter att genomföra delar av sin högskoleutbildning på ett universitet eller högskola i ett afrikansk, asiatiskt eller latinamerikanskt land samt ge studenter från dessa länder möjligheter att studera i Sverige. Förutsättningarna för att ett samarbete mellan universitet skall främjas är att ett ömsesidigt utbyte kommer till stånd. Tanken är att gäststudenter bidrar till internationalisering av utbildningen för det egna landets studenter vid båda institutionerna och återvändande studenters erfarenheter bidrar till ömsesidigt lärande vid institutionerna.

Programmets administration

Enligt Sida är det viktigt att de svenska universitetens och högskolornas samarbete med nya länder blir en naturlig del av övriga internationella aktiviteter. Det är därför angeläget att man så långt som möjligt anknuter till de former – både innehållsmässigt och organisatoriskt – som finns inom redan existerande program. Av dessa är Sokrates/Erasmus det mest kända och inom såväl ämnesinstitutionerna som den centrala administrationen vid berörda högskolor är man väl förtrogen med programmets mekanismer.

Sida har föreslagit att programmet administreras av Högskoleverket, som har betydande erfarenhet av sådan verksamhet genom den nationella administrationen av EU:s utbildningsprogram och grundutbildningsrådets lärarytbytesprogram. Samråd skall ske med i första hand Sida men också med SI, STINT och andra nationella stipendiegivare för att kunna ta till vara på synergieffekter..

Programmet skall upplevas som obyråkratiskt av såväl lärare och studenter som högskolornas ledning. De centrala besluten skall därför avse huvudsaklig inriktning (regioner, länder m.m.) av och ekonomiska ramar för programmet. Universitet och högskolor – som önskar delta i programmet – skall

årligen redovisa en samlad plan för den verksamhet som föreslås. Denna plan skall bygga på högskoleinstitutionernas förslag.

Erfarenheterna från MFS-programmet bör beaktas när det gäller studie-sociala frågor och frågor som rör studieförhållanden, säkerhet, hälsa, försäkringar, förberedelser m.m. Liksom för MFS-studerande bör en förberedelsekurs vara obligatorisk.

Programmets ekonomi och finansiering

Planeringsbidrag utgår till sökande i form av kontantbidrag samt apexbiljetter tur och retur för att möjliggöra besök av en deltagande lärare eller administratör från vardera institution. När det gäller de ekonomiska villkoren för deltagande studenter föreslår Sida att stipendiebeloppet anpassas så att det blir ett verkligt incitament för ett års eller en termins utlandsstudier.

För gästande studenter gäller grundprincipen att varje land ansvarar för finansiering av utresande studenter motsvarande kostnaderna i hemlandet. Sida föreslår dock att utländska studenter i vissa fall kan få ett svenskt stipendium. För många studenter kan svenska levnadsomkostnader te sig mycket höga. Ett utbyte med vissa av länderna förutsätter därför att det finns möjlighet till tilläggsfinansiering av den inkommande studenten. Kostnaderna för ett läsårs studier i Sverige uppskattas till högst 100 000 kr, motsvarande 7 500kr/månad (9 månader) plus kostnader för resa försäkring m.m. Stipendiets storlek bör anpassas i förhållande till studentens alternativa kostnader för studier i hemlandet. Ytterligare bidrag för t.ex. familj skall inte vara aktuella inom detta program.

Tabell 1: Sidas förslag till budget för Sida-stipendier 1999–2001

Uppskattad kostnad	1999	2000	2001
Utresande studenter	6 milj kr	20 milj kr	30 milj kr
Gäststuderande	4 milj kr	10 milj kr	15 milj kr
Lärarytbyte, adm m.m.	10 milj kr	10 milj kr	10 milj kr
totalt år 2001	20 milj kr	40 milj kr	55 milj kr

Kostnaden uppskattas till 50–60 milj kr per år för ett utbyggt program år 2001. För 1999 föreslås en budget om 20 milj kr enligt tabell 1, varav hälften används för lärarytbyte och administration. Under följande år ökar kostnaderna för studentutbyte.

Förslag kring forskning och forskarutbildning

Högskoleverkets ställningstagande i huvuddrag

- Högskoleverket anser att universitet och högskolor generellt sett bör ta ett större ansvar för forskningen kring världen utanför vår egen kulturkrets och för de globala utvecklingsfrågorna.
- Forskningen inom det aktuella området kräver bredd men också avgränsning och koncentration för att nå styrka. En diskussion om fokusering och nationellt ansvar bör fortsättningsvis föras.
- Ett antal forskningsprogram med inriktning på strategiskt viktiga regioner och på globala problem bör inrättas. Val av områden för dessa program bör utredas i särskild ordning i samverkan mellan olika intressenter.
- Högskoleverket välkomnar den vilja till gemensamt agerande som under utredningsarbetet visats från de olika forskningsfinansiärernas sida. Verket föreslår att ett ”Forum för internationalisering” etableras och är berett att spela en roll i detta.
- Högskoleverket noterar den roll som Sida/SAREC spelat och kommer att spela för stöd till svensk forskning kring utvecklingsfrågor och välkomnar den inriktning på framtida forskningsstöd som presenterats.
- Högskoleverket finner HSFRs förslag till en särskild resurs till stöd för forskning och forskarutbildning i s.k. småämnen, t.ex. språk intressant i denna utrednings perspektiv.

Inledande synpunkter

I sitt remissvar på Utrikesdepartementets Afrika-utredning 1997-09-30 framhöll Högskoleverket bland annat följande:

”Det fortsatta partnerskapet mellan svenska och afrikanska universitet måste bygga på en långsiktighet. Det engagemang från enskilda lärare som ovan nämnts som en viktig drivkraft är fortfarande väsentligt men till det måste komma institutionella åtaganden där svenska universitet och högskolor som helhet går in i samarbeten på samma sätt som med

högskolor i mer industrialiserade länder. I universitetens uppdrag ingår också att knyta kontakter som inte omedelbart är ”lönsamma” i någon snäv ekonomisk mening men som på sikt ändå tillgodoser vitala svenska intressen när det gäller internationella förbindelser.”

Högskoleverket vill på nytt understryka dessa synpunkter. Precis som när det gäller den internationellt inriktade grundutbildningen måste universitet och högskolor ta ett större institutionellt ansvar för forskningen kring världen utanför vår egen kulturkrets och för de globala utvecklingsfrågorna.

Som konstaterats tidigare i denna rapport har mycket av den i detta sammanhang aktuella forskningen hittills bedrivits av enskilda engagerade forskare. Det är självklart att man också för framtiden måste bygga på enskildas engagemang. Samtidigt är det dock väsentligt att dessa forskare känner ett stöd från den egna högskolans ledning och att universitet och högskolor också tar det internationella ansvar som statsmakterna upprepat pålagt dem i en lång rad beslut under de senaste decennierna. För att en forskargrupp skall växa sig stark, fordras möjligheter till långsiktiga satsningar och engagemang och detta kan främst garanteras av den egna högskolan.

Med tillkomsten av ett forskningsinriktat sektorsorgan för biståndet har en rad forskningsmiljöer under de senaste decennierna vuxit upp men få av forskarna har kunna etablera sig inom den ordinarie tjänstestrukturen. En stor del av internationaliseringsansvaret har kommit att vila på externa finansierare.

Högskoleverket utgår från att universitet och högskolor, liksom forskningsråd och stiftelser, uppmärksammar de behov av forskning kring internationellt viktiga områden som berörts i denna rapport. Sveriges framtida position, såväl akademiskt som ekonomiskt och politiskt, under 2000-talets första hälft kommer i hög grad att vara beroende av strategiska forskningsbeslut som fattas under de närmaste åren.

Forskningsutveckling och resursfördelning – några generella frågor

Balans mellan bredd och koncentration

Det är en truism att forskningen är internationell till sin karaktär. Forskare har i alla tider lyckats hålla kontakt över avstånd och gränser och forskarsamhället är till sin natur internationellt. Det karakteriseras också av internationell rekrytering av talanger till några centra som svarar för forskningsfronten inom varje område. Samtidigt behövs en bred bas som också svarar för fördjupad kunskapsutveckling inom en rad områden där lokala perspektiv är nödvändiga.

Forskningens inriktning präglas av de perspektiv som företräds av länder med en stark forskningsbas. Den internationella kunskapsutvecklingen om problem som i första hand drabbar länder utanför den mest industrialiserade världen har därför sällan fått någon större omfattning förrän problemen finns i de forskningsstarka länderna. Ett typiskt exempel är tuberkulos som sedan ett par decennier avfärdats från forskningsagendan (trots att det fortfarande var och är ett stort hälsoproblem i u-länder) men som med ökad globalisering, migration och förändrade sociala strukturer – t.ex. i Östeuropa – på nytt blivit ett forskningsmässigt intressant problem också i industriländerna.

Som tidigare påpekats har det inte varit möjligt att inom ramen för den korta utredningstiden genomföra en fullständig kartläggning av den forskning som i Sverige bedrivs kring globala frågor eller av den beredskap som finns inom forskningssystemet för att ta sig an sådana frågor. En sådan kartläggning förutsätter också för att bli meningsfull en mer noggrann analys av vilka frågor som är mest angelägna.

De tidigare presenterade översikterna har dock visat att svenska forskningskontakter med länderna i Afrika, Asien och Latinamerika – de kontinenter där över 80 procent av jordens befolkning lever – är begränsade. Den forskning som i Sverige utvecklats kring världens olika kulturer och folk, har ofta stimulerats av ett boståndsintresse och har inte alltid funnits med på den ”ordinarie” forskningsagendan. Samtidigt finns det många exempel på hur nya och spännande perspektiv tillförts genom samarbeten med forskningsmiljöer i Afrika, Asien och Latinamerika som vid en första anblick har förefallit svaga.

Den bild som tonar fram av svensk forskning inom det aktuella området präglas av motsättningen mellan ambitioner att skapa fokuserade kunskapscentra och ambitionen att vidmakthålla breda kontaktytor.

En förutsättning för forskningsmiljöer att slå rot och växa är dock avgränsning och koncentration. Det finns en risk att allmänna områdescentra eller u-landscentra spänner över alltför breda problemställningar och därigenom splittras av orealistiska ambitioner. Här gäller det också att balansera behovet av å ena sidan internationellt perspektiv i all högre utbildning och å den andra behovet av kraftsamling för avgränsning och fördjupning.

Högskoleverket noterar mot denna bakgrund ett starkt behov av att forskning kring regioner, språk och globala problem fokuseras och eventuellt koncentreras. Hur detta skall ske beror på vilka möjligheter det finns för externa finansierare att samverka med institutioner som avsätter egen kapacitet och resurser för fältet ifråga. Detta är en fråga som varje lärosäte i första hand måste ta ställning till. Här kan bara konstateras att ett sådant behov uppenbarligen föreligger.

Karriärvägar och långsiktighet

Det behövs en satsning på doktorander för att få en långsiktig bas och bredd i rekrytering till kvalificerad forskning. Ofta saknas etablerade karriärmöjligheter för kvalificerade forskare med inriktning på u-landsrelaterade och globala utvecklingsfrågor.

Den inomvetenskapliga marginalisering som lätt kan drabba forskare med en specialiserad internationell inriktning kan bidra till instabilitet och ett relativt stort bortfall av kompetens genom att de som vill utvecklas söker sig till mera etablerade områden. Den ökande externa finansieringen, bl.a. genom tillkomsten av STINT, är otillräcklig för att garantera den nödvändiga långsiktigheten. Sidas ökade insatser kan innebära viktiga möjligheter men det ankommer på lärosäten med stöd av det ordinarie forskningsfinansierande systemet att skapa den långsiktiga grund där externt stöd blir produktivt.

Områdesstudier och studier av globala problem

Kombinationen av begränsade resurser och stora krav på forskningsinsatser aktualiserar också i detta sammanhang frågan om styrning i ett decentraliserat system. Frågorna kring avvägningen mellan högskolornas egna satsningar och den externa finansieringen är också centrala.

Under Högskoleverkets diskussioner med de olika parter som varit företrädare i referensgruppen har det bl.a. föreslagits att initiativ skall tas för att några större, strategiska forskningsprogram skulle etableras, med vilkas hjälp Sverige skulle kunna ta ledningen inom några delar av forskningsfronten kring internationella utvecklingsfrågor eller globala samhällsfrågor. Sådana program skulle kunna inriktas mot ämnen som Sverige definierar som centrala i sitt internationella engagemang och kring vilka vi har starka traditioner och därmed har något substantiellt att bidra med.

Det faller utom ramen för denna utredning att föreslå vilka frågor som bör föranleda en sådan kraftsamling. Förslag i denna riktning skulle dock kunna tas fram på två sätt. Det ena vore en utredning som kartlägger existerande kompetenscentra, deras styrka, inriktning etc. som underlag för förslag till arbetsdelning. Ett annat sätt vore att skapa former för att fortlöpande se över och värdera de samlade satsningar som görs av högskolor, forskningsråd och stiftelser. Högskoleverket återkommer nedan i den senare frågan.

Satsning på forskarutbildningen

Med utgångspunkt i att ett ökat engagemang kring de internationella forskningsfrågorna fordrar en långsiktighet anser Högskoleverket att universitet, högskolor och forskningsfinansierande organ bör prioritera åtgärder som rör forskarutbildningen. Skälet för detta är uppenbart: Doktorander bidrar till att skapa en aktiv forskningsmiljö. Det är också i form av doktorsavhandlingar som merparten av den samlade forskningen produceras.

I den aktuella diskussionen har det också påpekats att forskarstudier med inriktning mot avlägsna länder och regioner bedrivs under alldeles speciella villkor. De fordrar ofta mera tid och förberedelser – bl.a. språkliga – än normal forskarutbildning, vilket kan göra det svårt för studerande med internationellt inriktad ämnen för avhandlingen att i initialskedet av sina studier konkurrera om reguljära doktorandtjänster vid högskolorna.

Det kan därför behövas särskilda stödåtgärder för svenska studenter som vill skriva avhandling om Asien, Afrika eller Latinamerika. Stöd kan också behövas för att öka utnyttjandet av existerande handledningskompetens över högskole- och nationsgränser.

De nu aktualiserade problemen har också tagits upp inom ramen för HSFRs tidigare nämnda småämnesutredning. HSFR har i det sammanhanget föreslagit att regeringen uppdrar åt rådet att administrera en särskild ”småämnesresurs” på i storleksordningen 30 miljoner för att

- (a) under begränsad tid hjälpa småämnena att nå upp till basresursnivån,
- (b) inrätta nya ämnen som är nationellt angelägna men inte fått plats vid något universitet,
- (c) bekosta forskarkurser i småämnena och därvid eftersträva internationellt samarbete,
- (d) bekosta kompletterande handledning av doktorander,
- (e) inrätta postdoktorala ettåriga tjänster som syftar till att ge de nya doktorerna tillfälle att revidera sina avhandlingar för internationell publicering.

HSFR har också föreslagit att man skall förstärka forskarutbildningen i småämnena genom att organisera forskarkurser på nationell, nordisk eller internationell nivå. På den nordiska nivån kan därvid den nordiska forskarutbildningsakademien (NorFA) spela en viktig roll. En uppgift för den föreslagna småämnesresursen skulle vidare vara att stödja forskarutbildningskurser med handledare från flera universitet.

Högskoleverket finner de förslag som HSFR lagt fram intressanta och ser dem som ett led i förstärkningen av forskning och forskarutbildning i bland annat ämnen med internationell inriktning.

Upprättande av några större strategiska forskningsprogram

Det finns starka skäl att skapa incitament att sammanföra områdesstudiekompetens kring världens olika regioner för att därigenom främja jämförande studier och kunskapsbildning om de globala utvecklingsprocesserna.

Den västerländska kultursfären har varit en särskild komparativ arena sedan 60-talet, då det akademiska utbytet mellan Europa och Nordamerika uppnådde kritisk massa. En lång rad jämförande studier mellan USA och Europa har producerats under de senaste decennierna.

Genom de globala förändringsprocesserna och de ökade möjligheterna för en vidare internationell akademisk samverkan öppnar sig ett nytt och stort fält, bortom den nordatlantiska intressesfären, med samhällen och historia som i många avseenden är olikartade våra. Dessa länder måste alltmer tas med på sina egna villkor och förutsättningar i vetenskapliga analyser kring de stora samhällsfrågorna i takt med att den globala tyngdpunktsförskjutningen söderut fortsätter.

Vad som fordras är ny kunskapsproduktion som kan åstadkommas genom att man sammanför empiriskt solida kunskaper om världens olika regioner till systematiskt komparativa ansatser i syfte att formulera bättre teorier om hur världen hänger samman och fungerar. Temata för denna nya typ av empiriskt grundad komparativ samhällsforskning diskuteras för närvarande inom European Science Foundation. Forskningen bör primärt organiseras i nätverksform och i samarbete mellan europeiska och forskare från andra kontinenter, i synnerhet från Afrika, Asien och Latinamerika.

Exempel på frågor som här kan vara aktuella är globalt komparativ forskning om t.ex. följande områden:

- demokrati, folkligt deltagande och mänskliga rättigheter,
- välfärdssystem och social säkerhet,
- arbetsmarknad och fackliga frågor,
- urbanisering och samhällsplanering,
- massmedia och opinionsbildning.

Om ett par sådana strategiska program inrättades skulle de kunna bidra till upparbetande av spetskompetens med internationell genomslagskraft. Det skulle bidra till att göra svensk forskning till en attraktiv global samarbetspartner och därmed förstärka förutsättningarna för ett fruktbart internationellt forskningssamarbete också i andra sammanhang.

Ett val av teman för sådana forskningsprogram måste ske i särskild ordning genom en diskussion där såväl vetenskapliga som politiska intressen vägs samman. En sådan sammanvägning har av naturliga skäl inte varit möjlig att göra inom ramen för det nu avslutade utredningsarbetet och Högskolverket föreslår att regeringen uppdrar åt berörda intressenter att komma med förslag i den här angivna riktningen.

Till ett sådant förslag kan också fogas överväganden om prioriteringar när det gäller områdesinriktade studier. Som tidigare konstaterats är forskning och utbildning kring Latinamerika av en jämförelsevis begränsad omfattning. Den sydasiatiska regionen är ett annat eftersatt men potentiellt viktigt område. Indien anses t.ex. ha den mest utvecklade akademiska kulturen i Asien med många goda universitet som skulle kunna finnas med i ett områdesinriktat forskningssamarbete.

I sådana överväganden om prioriteringar skulle man också kunna ta upp en diskussion, som bland annat förts inom ramen för UD:s Asien-strategi och som rör möjligheten att ge ett antal högskolor ett nationellt ansvar för vissa avgränsade områden och därmed en samordnande expertroll för kunskapsförmedling till andra högskolor, bl.a. för grundutbildningens behov. Just Sydasiens skulle t.ex. kunna vara ett sådant område där något av universiteten fick ett slags nationellt mandat som knutpunkt för framtida utbildning och forskning.

Former för samverkan

Som tidigare betonats är långsiktighet en nödvändighet när det gäller stöd till forskning och forskarutbildning inom det aktuella området. Den svenska forskningens ökade orientering mot länder utanför de mest närliggande kulturkretsarna förutsätter en planeringshorisont som går utöver de vanliga budget- eller anslagscyklernas treårsperioder.

Denna långsiktighet förutsätter i sin tur en större grad av samverkan och gemensam diskussion kring prioriteringar mellan berörda intressenter och anslagsgivare än vad som är fallet idag. Under det nu avslutade utredningsarbetet har företrädare för Sida, STINT, HSFR, Svenska Institutet och andra markerat önskvärdheten av någon form av informellt samrådsorgan.

Ett sådant organ skulle kunna kallas för *Forum för internationalisering* och samlas till regelbundna träffar ett par gånger om året. Högskoleverket är för sin del berett att medverka till etablerandet av ett sådant Forum och att inledningsvis vara sammankallande. Diskussioner skulle där kunna föras kring frågor som rör utbildning och forskning med internationell inriktning.

Utöver detta kan det dock finnas behov också av överläggningar fokuserade enbart på forskningsfrågor mellan en vidare krets av forskningsfinansiärer

(inkluderande bl.a. Forskningsrådsnämnden och Riksbankens Jubileumsfond) å ena sidan och universitet och högskolor å den andra. Högskoleverket utgår från att regeringen i någon form tar initiativ till sådana överläggningar.

Sidas roll i svensk forskning för utveckling

Enligt den uppfattning som Sida redovisat i utredningen bör utvecklings-samarbetet ses som en viktig investering som dels sammanfaller med svenska intressen av att fattigdom, miljöproblem etc undanröjs, dels bygger på en insikt om att de akuta problem som idag främst drabbar u-länder på olika sätt kommer att påverka Sverige. Ökade insatser för kunskapsutveckling och ökad internationell kompetens i Sverige sammanfaller därmed också med Sveriges mera kortsiktiga intressen av en strategisk roll i den globala utvecklingen. Detta fordrar ett brett ansvarstagande och ett ökat samarbete mot gemensamma mål mellan olika samhällssektorer.

Utifrån detta perspektiv har Sida efterlyst en klarare redovisning av vilka satsningar som kan förväntas av högskolor och andra råd liksom hur synen på bidrag och erbjudande om samarbeten kommer att bemötas och stödjas inom det "ordinarie" systemet för högre utbildning och forskning. Detta gäller inte minst samarbeten som skall bygga på ömsesidighet och lägga grunden för långsiktiga utbyten av studenter m.m.

Enligt Sida är det vidare en grundläggande målsättning för verket att främja relationer som på sikt kan vara mera självgående. I flera länder håller biståndet på att fasas ut men en grund har lagts för samarbeten som på sikt kan fortgå utan särskilda biståndssubventioner. Medel kommer att beviljas för att "subventionera bort avståndet" och som bidrag för ökat kontakt-utbyte och projektsamarbete med länder i en sådan övergångssituation. Chile, Indien och Sydafrika tillhör denna krets liksom ev Botswana, Namibia och flera länder i Latinamerika och Asien. Ett särskilt program för ansökan om Swedish research partnership (arbetsnamn) kan bli aktuellt inom en snar framtid.

Samtidigt har Sida föreslagit en expansion av anslaget för forsknings-samarbete. Sida föreslår i sitt budgetunderlag för 1999 ett på tre års sikt fördubblat anslag för forskningsinriktat utvecklingssamarbete, vilket också får konsekvenser för medel till forskning i Sverige.

Även möjligheterna till samarbete med fattiga u-länder kommer att öka i takt med satsningar på nya länder. Nuvarande samarbeten med Eritrea, Etiopien, Mozambique, Tanzania, Zimbabwe, Nicaragua, Sri Lanka och Vietnam kommer att utökas med insatser i första hand i Bolivia och Uganda och ev. något land i Sydasiens.

Stöd till enskilda forskare, grupper eller nätverk

Inom utredningen har Sida initierat en diskussion om för- och nackdelar med anslag till enskilda forskare. Sida startade med anslag till enskilda, ofta unga och relativt oerfarna forskare, något som utan tvekan bidragit till utveckling av en numera väl etablerad kompetens för u-landsforskning inom en rad områden.

Under 80-talet initierades stöd till u-landsinriktade forskningsmiljöer och stöd till en rad forskartjänster. Syftet var att bidra till större långsiktighet och i högre grad engagera ”ordinarie” resurser i u-landsorienterad forskning.

I det omedelbara perspektivet planerar Sida enligt uppgift inga större institutionella anslag. Ett undantag är ett begränsat stöd till etablering av u-landsinriktade forskarmiljöer. Huvudformen för anslag genom Sidas u-landsforskningsråd är alltså projektanslag som beviljas för en treårsperiod och därefter prövas på nytt.

Sida har i diskussionerna framhållit att man noterat ett ökande intresse från universiteten att förhandla om stöd till mera etablerade miljöer men har ännu inte funnit en bra form där sådana propåer kan bedömas i förhållande till varandra i ett öppet system för ansökan och bedömning där också hänsyn tas till bistandssektorns behov och långsiktiga intressen.

Högskoleverkets synpunkter

Högskoleverket välkomnar den ökade satsning på forskning relaterad till globala problem och utvecklingssamarbete som Sida aviseras. Som framgår av den översikt av extern forskningsfinansiering som presenterats i ett tidigare kapitel har Sidas stöd till denna typ av forskning varit helt avgörande.

Det är dock väsentligt att svensk forskning om utvecklingsfrågor inte bara blir en av Sida finansierad specialaktivitet vid universitet och högskolor. Som statsmakterna vid upprepade tillfällen framhållit är det angeläget att svensk

forskning och utbildning i högre grad än för närvarande uppmärksammar problem och behov i den del av världen där ca 80 procent av jordens befolkning finns. Det är därför viktigt att forskning kring utvecklingsfrågor och samarbete med universitet i den sk tredje världen i hög grad uppmuntras och stöds inom ramen för högskolornas reguljära forskningsresurser.

Generella frågor kring forskningens organisation

I regeringens direktiv till Högskoleverket togs frågan om samordning av resurser för forskning och forskarutbildning upp som en punkt att beakta i utredningsarbetet. Några veckor efter det att uppdraget formellt getts till verket gav dock regeringen i uppdrag åt HSFR att i den tidigare berörda småämnesutredningen ta upp motsvarande fråga.

Enligt Högskoleverkets uppfattning har samordningsproblemet därmed kommit in i ett vidare sammanhang och verket har – också med hänsyn till den mycket begränsade utredningstiden för det egna uppdraget – avstått från att gå in i någon närmare diskussion kring detta.

I den rapport till regeringen som nyligen överlämnats har HSFR bl.a. framhållit följande:

Med den nuvarande decentraliserade beslutsstrukturen är det knappast lämpligt att statsmakterna genom centrala direktiv söker framtvunga en mera rationell ordning för arbetsfördelning inom forskningen. Ändå borde ansträngningarna att stimulera universiteten att själva komma överens om detta intensifieras. En tänkbar väg vore att utbildningsdepartementet eller HSFR organiserade en serie konferenser med företrädare för småämnenas olika vetenskapsområden i syfte att få fram konkreta förslag till arbetsfördelning och koncentration av resurser.

Exempel på områden som skulle kunna bli föremål för diskussioner är bl.a.

arabiska/semitiska språk/Mellanösternstudier

freds forskning

religionsvetenskap

Sydasiastudier

Östasiastudier

Till HSFRs konstaterande kan fogas att det finns en nordisk dimension i forskningssamarbetet som inte får glömmas bort. Den samordning samt koncentrationen av kompetens och resurser som sker genom NAI och NIAS gör det möjligt att skapa institutionella förutsättningar för ett vidmakthållande av internationellt gångbara biblioteksresurser samt publikationsprogram med god internationell räckvidd. Detta är något enskilda universitet och institutioner, stora universalbibliotek samt små nordiska bokförlag var för sig inte har möjlighet att klara av.

De forskare som finns vid dessa forskningsinstitutioner utgör därtill en viktig handledningsresurs för doktorander vid olika universitetsinstitutioner som ännu är underutvecklad. Genom speciella stödprogram skulle denna resurs kunna utnyttjas mera systematiskt. Båda institutionerna har en intellektuell massa stor nog att möjliggöra för dem att även fungera som centra för post-doktoral utbildning. F.n. spelar i synnerhet NIAS denna roll.

Genom att tillsätta forskartjänsterna uteslutande på post-doc nivå och i internationell konkurrens är NIAS idag ett av Europas erkänt ledande institut inom Asien-forskningen och därmed en efterfrågad samarbetspartner i Asien, Europa och USA. Det plattform för internationellt samarbete som härigenom föreligger är en förutsättning för utvecklingen av slagkraftig svensk och nordisk forskning i framtiden.

Högskoleverkets rapportserie

Granskning och bedömning av kvalitetsarbete vid universitet och högskolor
Bilagor:

- Bilaga 1: Vägledning för lärosäten vid bedömning av kvalitetsarbete
- Bilaga 2: Handledning för bedömare av kvalitetsarbete vid universitet och högskolor

Högskoleverkets rapportserie 1995:1 R

Grundskollärautbildningen 1995

Högskoleverkets rapportserie 1996:1 R

Examensrättsprövning – Utbildning i biodynamisk odling

Högskoleverkets rapportserie 1996:2 R

Tillsynsrapport – Avgiftsfri utbildning

Högskoleverkets rapportserie 1996:3 R

Examensrättsprövning – Konstnärlig kandidat- och magisterexamen

Högskoleverkets rapportserie 1996:4 R

Examensrättsprövning – Kyrkomusikalisk utbildning vid Sköndalsinstitutet

Högskoleverkets rapportserie 1996:5 R

Kvalitetsarbete vid universitet och högskolor

Högskoleverkets rapportserie 1996:6 R

Vårdutbildningar i högskolan – En utvärdering

Högskoleverkets rapportserie 1996:7 R

Årsrapport för universitet och högskolor 1994/95

Högskoleverkets rapportserie 1996:8 R

Forskarutbildningen inom det språkvetenskapliga området

– En utvärdering

Högskoleverkets rapportserie 1996:9 R

The National Quality Audit of Higher Education in Sweden

Högskoleverkets rapportserie 1996:10 R

Avgiftsbelagd utbildning i privat regi – En utredning

Högskoleverkets rapportserie 1996:11 R

Kriterier för benämningen universitet – En utredning

Högskoleverkets rapportserie 1996:12 R

Kvinnor och män i högskolan. Från gymnasium till forskarutbildning

Högskoleverkets rapportserie 1996:13 R

Swedish Universities & University Colleges 1994/95

– Short Version of Annual Report

Högskoleverkets rapportserie 1996:14 R

Examensrättsprövning – Teologisk utbildning vid frikyrkliga seminarier och vid

Umeå universitet

Högskoleverkets rapportserie 1996:15 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Borås

Högskoleverkets rapportserie 1996:16 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Uppsala universitet

Högskoleverkets rapportserie 1996:17 R

Examensrättsprövning – Uppföljning av teologisk utbildning

Högskoleverkets rapportserie 1996:18 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Jönköping

Högskoleverkets rapportserie 1996:19 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Karlstad

Högskoleverkets rapportserie 1996:20 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Lärarhögskolan i Stockholm

Högskoleverkets rapportserie 1996:21 R

Högskoleprovet – Genom elva forskares ögon

Högskoleverkets rapportserie 1996:22 R

Högskola på Gotland

Högskoleverkets rapportserie 1996:23 R

Rätt att inrätta professurer – Högskoleverkets prövning av Högskolan i Kalmar, Karlstad, Växjö, Örebro samt Mithögskolan och Mälardalens högskolor

Högskoleverkets rapportserie 1996:24 R

Årsrapport för universitet & högskolor 1994/95 – Kortversion

Högskoleverkets rapportserie 1996:25 R

Förslag till meritvärdering vid urval på betyg – Högskoleverkets förslag till

meritvärdering av nya och gamla gymnasiebetyg m.m.

Högskoleverkets rapportserie 1996:26 R

Redovisning vid universitet och högskolor – Rapport till regeringen

Högskoleverkets rapportserie 1996:27 R

Quality Audit of Uppsala University

Högskoleverkets rapportserie 1996:28 R

Tillsynsrapport – Förfarande med inaktiva doktorander

Högskoleverkets rapportserie 1996:29 R

Examensrättsprövning – Prövning av medieutbildningen vid Mediehögskolan i

Uppsala

Högskoleverkets rapportserie 1996:30 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbete vid fem lärosäten

Högskoleverkets rapportserie 1997:1 R

Högskoleutbildningar inom vård och omsorg – En utredning

Högskoleverkets rapportserie 1997:2 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan Kristianstad

Högskoleverkets rapportserie 1997:3 R

Examensrättsprövning – Lärautbildning vid högskolorna i Borås och

Halmstad

Högskoleverkets rapportserie 1997:4 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Örebro

Högskoleverkets rapportserie 1997:5 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan Dalarna

Högskoleverkets rapportserie 1997:6 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Operahögskolan i

Stockholm

Högskoleverkets rapportserie 1997:7 R

Kvalitet och förändring

Högskoleverkets rapportserie 1997:8 R

Rekryteringsmål för kvinnliga professorer – ett regeringsuppdrag

Högskoleverkets rapportserie 1997:9 R

Examensrättsprövning – Utbildningar vid Södertörns högskola

Högskoleverkets rapportserie 1997:10 R

Examensrättsprövning – Grundskolläroreexamen vid Högskolan i Falun/

Borlänge, Högskolan i Jönköping och Högskolan i Kristianstad

Högskoleverkets rapportserie 1997:11 R

Examensrättsprövning – Utbildningar vid Företagsekonomiska Institutet,

Stockholms Musikpedagogiska Institutet och Högskolan i Gävle/Sandviken

Högskoleverkets rapportserie 1997:12 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Karlskrona/

Ronneby

Högskoleverkets rapportserie 1997:13 R

Examensrättsprövning – Utbildning i pedagogiskt drama vid tre folkhögskolor

Högskoleverkets rapportserie 1997:14 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Gävle/

Sandviken

Högskoleverkets rapportserie 1997:15 R

Poänggivande uppdragsutbildning i högskolan

Högskoleverkets rapportserie 1997:16 R

Årsrapport för universitet & högskolor 1995/96

Högskoleverkets rapportserie 1997:17 R

Swedish Universities & University Colleges 1995/96
– Short Version of Annual Report
Högskoleverkets rapportserie 1997:18 R

Årsrapport för universitet och högskolor 1995/96 – Kortversion
Högskoleverkets rapportserie 1997:19 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Mälardalens högskola
Högskoleverkets rapportserie 1997:20 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Danshögskolan
Högskoleverkets rapportserie 1997:21 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Kungliga Musikhögskolan
Högskoleverkets rapportserie 1997:22 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Lunds universitet
Högskoleverkets rapportserie 1997:23 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Halmstad
Högskoleverkets rapportserie 1997:24 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Kalmar
Högskoleverkets rapportserie 1997:25 R

Kandidat- och magisterexamen vid Kungliga Musikhögskolan
– Examenrättsprövning
Högskoleverkets rapportserie 1997:26 R

Uppföljning av resurstilldelningssystemet för grundläggande högskoleutbildning – ett regeringsuppdrag
Högskoleverkets rapportserie 1997:27 R

Bilateralt forskningssamarbete med Östeuropa – ett regeringsuppdrag
Högskoleverkets rapportserie 1997:28 R

Läkareutbildningen i Sverige – hur bra är den?
Bilagor:

- Självvärderingar och extern bedömning
- Vad säger studenterna om läkarutbildningen?
- Vad säger AT-läkare, handledare och examinatorer om läkarutbildningen?

Högskoleverkets rapportserie 1997:29 R

Apotekarutbildningen vid ytterligare en högskola? – Ett regeringsuppdrag
Högskoleverkets rapportserie 1997:30 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Mitthögskolan
Högskoleverkets rapportserie 1997:31 R

Gymnasieläraryxamen vid Högskolan Dalarna, Luleå tekniska universitet och Mitthögskolan – Examenrättsprövning
Högskoleverkets rapportserie 1997:32 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbete vid universitet och högskolor
Bilagor:

- Vägledning för lärosäten vid bedömning av kvalitetsarbete
- Handledning för bedömare av kvalitetsarbete vid universitet och högskolor

Högskoleverkets rapportserie 1997:33 R

Konstnärlig högskoleexamen i konst och design vid fem hantverksskolor
– Examenrättsprövning
Högskoleverkets rapportserie 1997:34 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Kungl. Konsthögskolan
Högskoleverkets rapportserie 1997:35 R

Examensmål för lärarexamina
Högskoleverkets rapportserie 1997:36 R

Rätt att inrätta professurer – Högskoleverkets prövning av Högskolan i Halmstad, Högskolan i Karlskrona/Ronneby, Högskolan i Örebro, Idrotthögskolan samt Mitthögskolan
Högskoleverkets rapportserie 1997:37 R

Magisterexamensprövning vid elva högskolor – Examenrättsprövning
Högskoleverkets rapportserie 1997:38 R

Examinationen i högskolan – Slutrapport från Högskoleverkets examinationsprojekt
Högskoleverkets rapportserie 1997:39 R

Tillväxt och växtvärk – Uppföljning av magisterexamensrätt på medelstora högskolor
Högskoleverkets rapportserie 1997:40 R

Kvalitetsarbete – ett sätt att förbättra verksamhetens kvalitet vid universitet och högskolor. Halvårsrapport för granskningen av kvalitetsarbetet vid universitet och högskolor
Högskoleverkets rapportserie 1997:41 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Kungl. Tekniska högskolan
Högskoleverkets rapportserie 1997:42 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Stockholms universitet
Högskoleverkets rapportserie 1997:43 R

Kvinnor och män i högskolan – från gymnasium till forskarutbildning 1986/87–1995/96
Högskoleverkets rapportserie 1997:44 R

Magisterexamen söker identitet
Högskoleverkets rapportserie 1997:45 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Skövde
Högskoleverkets rapportserie 1997:46 R

Hur står det till med kvaliteten i högskolan?
Högskoleverkets rapportserie 1998:3 R

De första 20 åren – utvecklingen vid de mindre och medelstora högskolorna sedan 1977
Högskoleverkets rapportserie 1998:2 R

Quality Audit of Mid-Sweden University College
Högskoleverkets rapportserie 1998:3 R

Särskilda utbildningsåtgärder – vad blev det av dem?
En uppföljningsstudie av vissa särskilda utbildningsåtgärder inom högskolan som finansierats med arbetsmarknadspolitiska medel, enligt regeringens uppdrag.
Högskoleverkets rapportserie 1998:4 R

”En utmärkt möjlighet att byta karriär”
NT-SVUX-satsningen – vad blev det av den?
Högskoleverkets rapportserie 1998:5 R

”Bara jag får chansen att få visa vad jag kan”
Satsningen på aspirantutbildningen – vad blev det av den?
Högskoleverkets rapportserie 1998:6 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Karolinska Institutet
Högskoleverkets rapportserie 1998:7 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Trollhättan/Uddevalla
Högskoleverkets rapportserie 1998:8 R

Magister- och kandidatexamen i huvudämnen inom vård och omsorg
Högskoleverkets rapportserie 1998:9 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Konstfack
Högskoleverkets rapportserie 1998:10 R

Högskola i dynamisk utveckling – fyra högskolors förutsättningar att bli universitet
Högskoleverkets rapportserie 1998:11 R

Kan kiropraktor- och naprapatutbildningar inordnas i den statliga högskolan?
En utredning
Högskoleverkets rapportserie 1998:12 R

Women and men in higher education – from upper secondary to postgraduate training 1986/87–1995/96
Högskoleverkets rapportserie 1998:13 R

Diakonivetenenskap vid Ersta Skändal högskola – Examenrättsprövning
Högskoleverkets rapportserie 1998:14 R

Värdering & erkännande av utländsk högskoleutbildning, principer och metodik
Högskoleverkets rapportserie 1998:15 R

Rapporter i Högskoleverkets rapportserie
speglar Högskoleverkets officiella inställning.

Högskoleverkets rapportserie 1998:16 R
ISSN 1400-948X
ISRN HSV-R--98/16--SE

Högskoleverket är en central myndighet för frågor som rör universitet och högskolor. Verket arbetar med kvalitetsbedömningar, uppföljningar, utveckling av högre utbildning, utredningar, tillsyn, internationella frågor och studieinformation. Dessutom ansvarar verket för samordningen av det svenska universitetsdatornätet SUNET.